ASYA SİMYASI MİRCEA ELİADE

ASYA SİMYASI

MİRCEA ELİADE

KABALCI

MIRCEA ELIADE

ASYA SİMYASI
(Çin ve Hint Simyası)
SİMYA SÖYLENCESİ

KABALCI YAYINEVİ: 189
ANTROPOLOJİ-ARKEOLOJİ-MİTOLOJİ: 11

Mircea Eliade (1907-1986) önde gelen din tarihçilerindendir. Çeşitli dinsel geleneklerdeki simgesel dile ilişkin araştırmalar yapmış ve mistik görüngünün temelini oluşturan mitlerin anlamını çözümleyip birleştirmeye çalışmıştır. 1928'de Bükreş Üniversitesi'nde felsefe dalında yüksek lisans yaptı. 1928-31 yıllarında Kalküta Üniversitesi'nde Sanskritçe ve Hint felsefesi okudu ve altı ay Himalayalar'daki Rişikeş *aşram*'ında yaşadı. 1933'te *Yoga: Essai sur les origines de la mystique indienne* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 1933-39 yıllarında Bükreş'te Hint felsefesi ve din tarihi okuttu. 1945'te konuk profesör olarak École de Hautes Études'e gitti. 1951'de alanındaki en önemli eserlerden birisi olan *Şamanizm*'i yayımladı. 1956'da Chicago Üniversitesi'ne geçti. 1961'de *History of Religions* dergisini kurdu. 16 ciltlik *Encyclopedia of Religion*'un (1987) baş-editörlüğünü yapmıştır. Eliade geleneksel ve çağdaş toplumlardaki dinsel deneyimi, *hiyerofani*'ler diye isimlendirdiği görüngüyü incelemiş, dünyanın çeşitli dinlerindeki izini sürmüş ve çözümlemiştir. Eliade düşüncelerini yazdığı roman ve güncelerde de ifade etmiştir. Bu eserlerinin de bazıları dilimize çevrilmiştir.

Baskıya hazırladığımız eserlerinden bazıları şunlardır: *Babil Kozmolojisi ve Simyası* (1937), *Demirciler ve Simyacılar* (1956), *Dinler Tarihine Giriş* (1949), *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (3 cilt,1976-83).

Mircea Eliade
Alchimie Asiatique (L'alchimie chinoise et indienne)
Le Mythe de L'Alchimie
© Éditions de L'Herne, 1978-1990

Asya Simyası (Çin ve Hint Simyası)
Simya Söylencesi
© Kabalcı Yayınevi, 2002

Birinci Basım: 2002

Teknik Hazırlık: Altuğ Güzey (Figür)
Kapak Düzeni: Serdar Bal

Baskı: Yaylacık Matbaası
Mücellit: Yedigün Mücellithanesi

KABALCI YAYINEVİ
Himaye-i Etfal Sok. 8-B Cağaloğlu 34410 İSTANBUL
Tel: (0212) 526 85 86 Faks: (0212) 513 63 05

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Eliade, Mircea
Asya Simyası (Çin ve Hint Simyası) – Simya Söylencesi
1. Simya 2. Ön-kimya 3. Bilimin doğuşu 4. Çinbilim
ISBN 975-8240-52-8

MIRCEA ELIADE

ASYA SİMYASI

(Çin ve Hint Simyası)

SİMYA SÖYLENCESİ

Çeviren: Lale Arslan

Baskıya Hazırlayan: Mustafa Küpüşoğlu

KABALCI YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Romence Basıma Önsöz, 7
Asya Simyası, 9
I, 11
II, 23
III, 40
Simya Söylencesi, 67

Kaynakça, 97
Dizin, 103

Romence Basıma Önsöz

Romence sunduğum bu eser Asya simyası üzerine hazırlanmış çok geniş bir monografinin ilk bölümünü oluşturmaktadır. Benim dışımda gelişen koşullar nedeniyle bu monografiyi oluşturan bölümleri ayrı kitaplar halinde yayımlamak zorunda kaldım. (Fizik ve doğunun doğabilimleri hakkında) daha sonra yazılacak monografiler için de aynı koşullar söz konusudur. Doğu "bilimleri" adı verilen özel yapıyı bütünüyle ortaya koymak amacıyla tüm bu incelemeleri tek bir ciltte toplamak isterdim. Ama bu dilek gerçekleşmediyse bunda bu satırların yazarının sorumluluğu olmadığını belirtmem gerek.

Bu kitabı en kısa sürede Babil simyasıyla* ilgili başka bir kitabın izleyeceğini umuyorum. Babil simyası 1925 yılından beri süren tartışmalar nedeniyle tek bir başlık altında toplanamayacak bir dizi sorun içermektedir. Avrupa simyası (ve tabii İskenderiye, İran, Arap ve ortaçağ simyaları) büyük olasılıkla Babil simyasının Mısır'dan tüm dünyaya yayılan etkileriyle başlamıştır. Ön-kimya ile simya arasındaki yapısal farklılıklar böylece ortaya çıkmış bulunmaktadır. Aslında "gizemci" de-

---

* Gallimard Yayınları'ndan 1991 yılının bahar aylarında çıkmıştır [*Babil Kozmolojisi ve Simyası* –yn].

neysellik ve "bilimsel" deneysellik arasında gizliden gizliye öteden beri süregelen çekişmenin izini sürmek aynı zamanda modern dünyanın doğumuna yol açan tüm dönüşümleri izlemek anlamına gelmektedir. Bu, ancak bir dizi veri, belge ve keskin bir eleştirel düşünceyle neşter altına yatırılabilecek oldukça tehlikeli, ama bir o kadar da çekici bir sorundur.

Bu veri ve belge toplama konusunda G. Sarton'a (Harvard Üniversitesi), Aldo Mieli'ye (Uluslararası Bilimler Tarihi Komitesi), Edmund von Lippmann'a (Halle), Sör Praphulla Chandra Ray'e (Kalküta Üniversitesi) ve Nae Ionescu'ya (Bükreş) teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Tüm bu değerli bilim adamları tam on yıl boyunca bıkıp usanmadan bana her tür kitap, dergi ve bilgi kaynağını sundular. Bu tür bir çalışma ancak çok özel bir kütüphanenin yardımıyla iyi bir sonuca varabilirdi. Bu konuda da Kalküta Kütüphanesi'nin zengin koleksiyonlarını hizmetime sunan ve araştırmalarımda beni yürekten destekleyen Bengal Asya Derneği sekreteri Johan Van Manen'e teşekkürlerimi sunarım.

Doğu bilimlerine ait terimleri mevcut yazım araçlarını kullanarak özgün biçimlerine en yakın haliyle vermeye çalıştık. İkinci cildin sonunda genel bir dizin yer alacaktır.[Ψ]

Mircea Eliade
Nisan 1935

[Ψ] Kitabın sonundaki dizin Türkçe baskının editörünce hazırlanmıştır –yn.

ASYA SİMYASI

I

Bilim tarihçilerinin ve genel olarak tüm düşünürlerin simyaya olan ilgileri simya edebiyatının "bilimsel" yüzüne dönüktür. Simya ancak ön-kimya olarak kabul edildiği oranda incelenmeye layık bulunmuş ve yalnızca modern bilim adamı niteliklerini sergileyen yazarlar, yani belli bir gözlem yeteneğine sahip, efsane ve söylencelere her zaman belli bir mesafede duran, güçlü bir çıkarsama yeteneği gösteren ve yargılarında çok temkinli davranan yazarlar dikkate alınmıştır.

Ben kendi açımdan bu tür değerlendirme ölçütlerinin her zaman yeterli olmadığını her fırsatta dile getirdim, çünkü simya her zaman bir ön-kimya olarak karşımıza çıkmaz; modern kimyanın çıkış noktasını oluşturan bilimsel tekniklerin belli bir dönemde simya tekniklerinden çıkmış olması, simya tekniklerinin pragmatik oldukları anlamına gelmez.

Bu kitapta araştırmalarımı Asya simyasıyla sınırlandırmış durumdayım, bu nedenle aslında bir biçimde İskenderiye simyasının devamı sayılan Arap kimyasını konudışında tuttum. Bugün elimizde bulunan kaynakları her yönüyle incelemek gibi bir niyetim olmadığını belirtmek gerekmez sanırım. Bu kaynaklarda belli başlı eğilimleri ortaya çıkarmakla ve

bunların izini sürmekle yetindim. Bununla birlikte önemli hiçbir metnin, eleştirel hiçbir incelemenin gözden kaçmadığını umuyorum.

Çin'de bilinen ilk simya metni, *Han Shu* XXV, önyüz 12, satır 8'dedir. Bu metnin tarihi Waley tarafından İÖ I. yüzyıl olarak belirlenmiştir, ama ünlü Çinli tarihçi Sseu-ma Ts'ien'in (y. İÖ 163-85) *Shih Chi*'ninde bir metin bulunmuştur ve bunun tarihi daha eskidir. Bu metnin çevirisi (Chavannes ve Waley'in yorumlarıyla ele aldım) Çin simyasının "kutsal" ve ritüel yönünü açıkça ortaya koyar.

Büyücü Li Chao-Kiun imparator Wu-Ti'ye (Han hanedanlığı): "Adaklarını kazana (*tsao*) at, böylece (doğaüstü) yaratıklardan korunabilirsin. (Doğaüstü) yaratıklardan korunur ve zincifreyi sarı altına çevirebilirsin. Bu sarı altından kendine yiyecek ve içecek kapları yapabilirsin. Böylece ömrün uzar. Ömrünü uzatınca da denizin ortasındaki P'ong-lai Adası'nın 'kutsanmışlarını' (*hsien*) görme olanağına sahip olursun. Burada *fong* ve *shan* adaklarında bulunabilirsin ve artık ölümsüz olursun," der.

Bu metinde dikkate değer üç nokta saptanabilir:

1. Simya işlemi (zincifrenin altına dönüştürülmesi işlemi) bazı dinsel törenler (adaklar adanması vb) yapılmasını gerektirmektedir.
2. Elde edilen altın yenecek bir şey olarak nitelendirilir ve ömrü uzatır ("uzun ömür iksiri" motifi).

3) Bu yeni ve kutsal yaşam "kutsanmışlarla" doğrudan iletişim kurulmasını sağlar.

Bu P'ong-lai Adası'ndaki "kutsanmışlar" konusunu daha sonra ele alacağız. Simya çevrelerinde bunlar hakkında sayısız simyasal ve dinsel efsane anlatılır. Şu anda yalnızca simya altınına tüm Çin edebiyatında büyük değer verildiğini belirtmekle yetinelim. Çin'in en ünlü simyacılarından Pao Pu-tzu lakabıyla tanınan Ko Hung, "Eğer bu simya altınıyla kap kacak yapar ve bunlardan yer içersen uzun yıllar yaşarsın" demiştir. Simya altınının büyüsel erdemleriyle ilgili olarak, "Mükemmel insan altındandır, çünkü bunu ilaç gibi kullanarak (yani yiyip sindirerek) ölümsüz olmak ister," açıklamasına rastlarız. Simya işlemiyle edinilen altın, yani "üretilen" altın doğal altından üstündür; aslında doğal altın da daha sonra göreceğimiz gibi büyüsel erdemlere sahiptir. Çinliler maddelerin toprakta bulundukları sıralarda saf olmadıklarını ve bunların tıpkı yiyeceklerin insan organizmasınca sindirilmesi için pişirilmeleri gerektiği gibi "pişirilmesi" gerektiğini düşünürlerdi.

Simya altınının, bu "iksir"in ayrıksı erdemlerini sıralayan başka bir metin de *Ts'an T'ung-ch'i*'den çevrilmiştir. *Ts'an T'ung-ch'i* Wei Po-yang'ın ünlü simya kitabıdır, kitabın başlığını yaklaşık olarak *Ayrılmış Uygunların Birleştirilmesi* biçiminde çevirebiliriz:

"*Chii-seng* otu ömrü uzatabildiğine göre neden İksiri ağzına atmayı denemiyorsun?

Bu altın doğası gereği kesinlikle bozulmaz; işte bu nedenle

her şeyden daha değerlidir.
Sanatçı (*simyacı*) bunu beslenme diyetine eklerse ömrü sonsuza dek uzar...
Altın toz beş sindirim organına girdiğinde,
Sisin ve rüzgârın yağmur bulutlarını dağıttığı gibi dağılır...
Beyaz saçlar siyahlaşır;
Düşen dişler yeniden çıkar.
Titrek ihtiyar istekli genç bir erkek olur;
Çökmüş yaşlı kadın yeniden genç bir kız olur;
Sureti değişen, yaşamın tehlikelerinden kurtulur,
(Cennetlik) İnsan-ı Kamil unvanına kavuşur."

Görüldüğü gibi Çinli simyacının amacı çok açıktır. Altını zengin olmak için istemez. Hatta çok miktarda elde etmeye de çalışmaz. Yalnızca birkaç gram altınla yetinir, amacı bunları "iksir"e, yani ölümsüzlüğe ulaşmasını sağlayacak sıvıya dönüştürmektir. Çinbilimcilerin en aydını ve en bilgilisi Berthold Laufer'in yazdığı gibi, "Çinliler *simya* işlemlerinden, yani süblimasyon ve dönüştürme işlemlerinden elde edilen altının günahlardan kurtulma ve ölümsüzlük uğruna verilen mücadelede üstün bir etkinliğe ve yaşamsal öneme sahip olduğuna inanırlardı; altını bir maden olarak istemezlerdi, istedikleri bedeni tinselleştiren aşkın niteliğe sahip altındı."

Simya, Çinlilerin ¬özellikle Taocuların– ölümsüzlüğü ararken kullandıkları sayısız teknikten biriydi yalnızca. Çin simyasını, Çin kültürünün ruh ve dünyayla ilgili temel kavramla-

rıyla ilişkilendirmeden anlamak olanaklı değildir. Çin inançlarına göre iki temel "öğe" olan *yin* (dişil) ve *yang* (eril), yeryüzü ve kozmos üzerindeki tüm maddelerde bulunmaktadır. Yaşayan her şeyde az ya da çok oranda bu temel öğeler bulunur. Kimilerinde eril ilke baskındır, kimilerinde dişil ilke baskın çıkar. Zamanla –özellikle de Taocu çevrelerde– yang, tao'yla özdeşleşmiştir; tao, bünyesinde pek çok nosyonu (yol, evrensel ilke, kural, hakikat vb) barındıran ve başka bir dile aktarılması çok zor bir kavramdır. Bir maddede yang (yani tao) ne kadar baskınsa o kadar soyludur, bozulmaz ve "mutlak"tır. Madenlerin dönüştürülmesi –sıradan ve karanlık madenlerin soylu ve ışıltılı altına dönüştürülmesi– maddelerdeki yin azaltılıp yang arttırılarak yapılır. Yapay simya altını, ham altından daha üstündür, çünkü simya işlemleriyle tüm yin izlerinden arındırılmıştır.

Yang bulunan tüm maddeler az ya da çok bu kozmik ilkenin erdemlerine de sahip olurlar. Yang'a karışan herkes –yani biyolojik yaşamında yang oranı yüksek maddeleri bünyesine alan herkes– bu ilkenin tüm erdemlerini de paylaşır: açıklık, sağlık, güç, uzun ömür, ölümsüzlük vb. Bu erdemler her düzeyde kendilerini gösterirler: biyolojik, toplumsal, tinsel.

İşte bu yüzden Çinliler en eski çağlardan beri bu tür maddelerle donanmışlardır. Bunları üstlerinde taşıyarak güç, sağlık, uzun ömür kazanmışlardır. İnsan, bu maddelerle, bunların temsil ettiği göksel sıralamadaki yerini almıştır. Çünkü bu maddeler içerdikleri büyüsel erdemlerin yanı sıra gök ve gü-

neş ilkelerinin simgeleridirler. Yin içeren maddeler toprak ilkesinin, madenlerin ve bitkilerin rahmi olan verimli toprağın simgeleriyken; altın, yeşim taşı gibi yang açısından zengin olan maddeler, bunları taşıyanlara (ya da sindirim yoluyla bunları özümseyenlere) uzun ömür ve mükemmel bir sağlık getirmekle kalmaz, simgeleri oldukları ilkeyle uyum içimde bulunulmasını ve tüm evrenle organik olarak "barışık olunmasını" sağlarlar ve böylece bu kurallarla doğrudan iletişim kuran için yaşam mükemmel bir uyum içinde akar. İşte bu nedenle tao'yu (yani yang'ı) içeren maddelerin özümsenmesi Çinlilerin yaşamında çok önemli bir rol oynar; söz konusu olan yalnızca sağlık, tıp ya da simya değil, aynı zamanda toplumsal, ailesel ve dinsel erdemlerdir. Bu maddelerin –simgelerle, beslenmeyle, ayinlerle– özümsenmesi çok karmaşıktır. Simya ancak –Çin zihniyetine özgü– bu işlev iyice kavranırsa tam olarak anlaşılabilir; bunun aracılığıyla birey yaşamını hiçbir engelle karşılaşmadan sürdürür, ilkeler ve kurallarla uyum içinde yaşar.

Yang bulunan maddelerin listesi oldukça uzundur. Bu listelere her hanedan döneminde rastlanılır. Kimi hayvanlar "iksir" niteliklerini taşırlar; bunlar arasında en ünlüleri kaplumbağa, horoz ve turna kuşudur.[1] Kaplumbağa ve turna kuşu

[1] Çin'de turna kuşunun yüzyıllar, hatta binlerce yıl yaşadığına inanılır. Çinli yazarlar turna kuşunu genelde "ölümsüzlerle" (*hsien*) birlikte tasvir ederler; bu kuşun ölümsüzleri taşıdığı düşünülür. Cenaze arabalarının üzerine turna kuşu çizilir; turna kuşu ölümsüzlü-

ölümsüzlük simgeleridirler. Kaplumbağa kabuğu ve turna yumurtalarıyla yaşam gücünü arttıran içecekler yapılır.[2] Büyük miktarda yang içeren ve uzun ömür sağlamak için kullanılan bitkilere gelince bunlar arasında *chih*[3] (Çin edebiyatında geçen adıyla "mutluluk otu" ya da "ölümsüzlük otu"), çam[4] ve şeftali ağacı[5] yer alır. Pao Pu-tzu şöyle yazar: "Ölümsüzlerin

---

ğe geçişi simgeler, aynı zamanda bilgelik simgesidir. Mutluluk Adası'na doğru yola çıkan efsanevi sekiz "ölümsüz"ün temsil edildiği tablolarda, gökyüzünde bunların sandallarını çeken turna kuşudur.

2 Çin'in büyük tıp ansiklopedisi *Pen Ts'ao Kang Mu*'da şu reçete verilir: "Üç yaşındaki bir horozun ibiğinin kanını iç, yang özüne bol bol sahip olacaksın." Çin'de eski bir geleneğe göre yılbaşında bir tavuk yumurtası içilir, böylece tüm yıla yetecek yaşam gücüne sahip olunur.

3 Bu bitki Matsumura tarafından *Sesamum indicum* olarak kabul edilmiştir.

4 Çam ve servi sonsuz oranda yang içeren ağaçlar olarak anılırlar. Büyük simyacı Ko Hung, "Her kim servinin özüyle ayaklarını ovarsa su üzerinde yürüyebilir" demiştir. "Eğer bununla tüm vücudunu ovarsa görünmez olacaktır. Servi meyveleri havanda dövülüp bir meşaleye konulduğunda, meşale etrafını, görülmemiş bir ışıkla aydınlatır; toprakta altın ya da yeşim taşı varsa ateş maviye dönüşür ve eğilir. Aynı karışım yutulduğunda "insanın bin yıl yaşamasını" sağlar." Farsça bir kitap olan *Bundahish*'de gokard adlı bir ağaçtan söz edilir, bu ağacın meyvelerinden yiyenler ölümsüzlüğe kavuşurlar.

5 Pao Pu-tzu, "Şeftali ağacının reçinesi insanın ışıltı saçmasına neden

en iyi ilacı zincifredir, sonra altın, sonra gümüş gelir, daha sonra da *chih*'in farklı türleri ve yeşim taşının beş türü gelir." Tüm bu maddeler kaynatılarak sindirilirler ya da bedende bir biçimde muhafaza edilirler.

Çürümeyen ve mükemmel bir maden olan altın ve "ruhun besini" yeşim taşı yaşamdan sonra da büyüsel erdemlerini kaybetmezler. Cesedi korumada kullanılırlar, böylece ölüye simgesel gücü aktarır, temsil ettikleri güçle orantılı olarak ölünün bozulmadan ve dokunulmadan kalmasını sağlarlar. "Cesetteki dokuz deliğe altın ve yeşim taşı koyarsanız çürümeyi engellersiniz" diye yazmıştır Pao Pu-tzu. V. yüzyılda yazılan *T'ao Hung-ching* şu saptamayı yapar: "Eski bir mezarı açtığınızda ve buradaki cesedin sanki canlıymış gibi durduğunu fark ettiğinizde bilin ki, cesedin içinde ve dışında büyük miktarlarda altın ve yeşim taşı vardır. Han hanedanlığının kurallarına uygun olarak prensler ve beyler bedenin dağılmasını engellemek için incilerle ve yeşim taşı kutularla donanmış giysilerle gömülürlerdi."

---

olur" demiştir. Çinliler botanik monografileri çok erken zamanlarda yazmaya başlamışlardır. *Tchou p'ou* (*Bambu Kitabı*) IV. ya da V. yüzyılda ve *Tch'a King* (*Çay Kitabı*) Lu Yu tarafından VIII. yüzyılın ikinci yarısında yazılmıştır. Song hanedanlığı döneminde oldukça fazla sayıda botanik kitabı yazılmıştır: örneğin *Han Yen Chih* (*Portakal Kitabı*) Chii Lu tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser M. J. Hagerty tarafından *T'oung Pao*'da çevrilmiştir, cilt XXII, 1929, s. 63-69, Paul Pelliot'un mükemmel bir önsözü vardır.

Yeşim taşı yang ilkesinin özünü temsil eder ve dağılmaya karşı mücadelede kullanılır (dağılma yin ilkesinin bir işlevidir, amacı sonsuz dönüşümü, sonsuz yanmayı sağlayarak her şeyi toza çevirmek, yeniden toprağa döndürmektir). İnsan bedeninin dişil ilkesi ölüm anında sıvı olan her şeyi, parçalanmaya yol açabilecek her şeyi çeker. Yeşim taşı bu bölünme ve değişme işlemine karşı eril ilkenin bir arada tutma erdemi sayesinde mücadele eder. Zhou hanedanlığı döneminden beri yeşim taşı ağız yoluyla alınmaktadır. Daha geç dönemde Taocu zamanda yaygınlaşan bir düşünceye göre de yeşim taşı ruhun besinidir ve ölümsüzlüğü sağlar.

Tüm bu simgeler ve belirtkeler toplumsal yaşamdan ayrı tutulmazlar; Çin'in toplumsal ve tinsel yaşamının bir parçasıdırlar. Yeşim taşı antik Çin toplumunda çok önemli bir yere sahipti, toplumun önemli simgelerinden biriydi ve psikolojik yaşama yön verirdi. Yeşim taşı yalnızca yang'la birleşmek ve "ölümsüzlüğe" erişmek için kullanılmamıştır. Kimi Çinlilerin belli durumlarda taktıkları yeşim taşı bilezikler ve başka süsler –renkleriyle, biçimleriyle, çıkardıkları seslerle– bu kişilerin toplumsal konumunu belirtirdi. Yeşim taşından süsler hem insanın tinsel yöneliminin belirtkesiydi hem de toplumsal sınıfını ve resmi görevini gösteren ayırt edici işaretlerdi. *Pai hu t'ung*'un yazarı Pan-ku şöyle der: "Kemere takılan nesneler insanın niyetini ve yeteneklerini ortaya koyar. Böylece sürekli olarak iyi ahlak (tao, Konfüçyüs okulunda "yol") sahibi olmak için uğraşanlar yüzük takarlar. Davranışlarının te-

meline aklı ve erdemi koyan biri (tao têh, Lao-tseu'nun kullandığı anlamda) *Kun* adı verilen mücevherler bulundurur. Kimsenin cevap vermek istemediği sorulara cevap verebilen biri (*Kueh*) yarım yüzük (*Küeh*) takar. Bu da kemere takılan süslemelerin niteliğinin sahiplerinin yeteneklerinin tahmin edilmesini sağladığını göstermektedir." Yeşim taşı antik Çin kahramanları ve imparatorlarıyla ilgili tüm efsanelerde geçer. İlk imparator büyük Houang-ti'nin sıvı yeşim taşı içtiği söylenir.[6] Yeşim taşının Çin'in toplumsal ve tinsel yaşamında oynadığı evrensel rolün üzerinde bu kadar durmamın nedeni simyadaki işlevini ortaya koymak; simyanın tüm Çin geleneğine organik olarak bağlı olduğunu, önemli bir bilim olmadığını (en azından bu biçimiyle) ve ön-kimya belgeleriyle değil, bu tür belgelerle değerlendirilmesi gerektiğini göstermekti.

Bununla birlikte *T'ao Hung-ching* metninde incilerden bedeni bozulmadan koruyan maddeler olarak söz edilmektedir. Çin'in efsaneler tarihinde krallar ya da kahramanlar genelde yeşim taşı ve incilerle süslenmiş olarak tasvir edilirler. İncilerin Çin'in fantastik hayvanı ejderhayla bir ilişkisi vardır. İncinin simgeselliği dişildir ve yeşim taşının simgelediği kara geleneğine karşın deniz geleneğini yansıtır. İnci dişil ilkenin imgesidir, yaşamı ve üretkenliği simgeler ve kabuklu deniz hayvanları, özellikle de istiridyeyle doğrudan ilişkisi vardır (vulva = kabuklu hayvan = inci = ikinci doğuş = ölümsüzlük). İnciler ve kaplumbağalar antik Çin inançlarına göre Ay'la aynı za-

[6] Ölülerin ağzına yeşim taşı ve kabuklu hayvanlar konulurdu.

manlarda büyür ve küçülür. Daha önce de belirttiğimiz gibi incinin simgeselliği büyük olasılıkla deniz geleneklerinden kaynaklanmaktadır –bu gelenekler de Hindistan'ın açık etkisi altındaki etnik kökenleri çok farklı gruplarca, Avusturalyalı-Asyalılar ve Mikronezyalılarca paylaşılır– ve bu simgesellik yeşim taşının simgeselliğine paralel olarak gelişir. Her durumda elimizdeki metinlere göre inci yeşim taşıyla aynı erdemlere sahiptir, ancak simgesi dişildir. (Bu, anaerkil ve anabirsoy dönemlerinin bir çağrışımından başka nedir?) Her ne kadar simyacılar yeşim taşı ve altından daha az kullansalar da inci her şeye karşın simyanın bir bölümünü oluşturduğu "ölümsüzlük ağı"nda belli bir yere sahiptir.

Çinliler her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğuna inandıklarından insan bedenin organlarıyla bazı mineraller arasında benzerlikler keşfetmişlerdir. "Kalbin ateşi zincifre gibi kırmızıdır ve böbreklerin suyu kurşun gibi karadır," der ünlü simyacı Lii-teu'nin (IS VIII. yüzyıl) yaşamöyküsünü yazanlardan birisi. Beş elementin (su, ateş, tahta, altın ve toprak) oluşturduğu evrensel grup olan *Wu-hsing* varlığın tüm düzeylerinde ağırlığını koyar. Toplumsal beş ilişkiden, beş erdemden, beş tattan, beş renkten, beş tondan vb söz edilir.[7] İnsan bedenin organları için de aynı durum söz konusudur: kalp ateş doğa-

[7] Çinli bilim adamı Liang'a göre *Wu-hsing*'in en fantastik çizimini Lü Pu-wei (IÖ 235'de ölmüştür) yapmıştır. Chavannes'e göre Beş element kuramı Çinlilerin Türk-Moğol halklarından aldığı bir kavramdır.

sına, karaciğer tahta doğasına, akciğerler maden doğasına, böbrekler su doğasına ve mide de toprak doğasına sahiptir.

Bu organların son derece basit biçimde mükemmel bir uyumla işlemesi sayesinde insan tüm kozmosla temas kurar. İnsan bedeni tüm evreni bünyesinde barındırır, hatta bu evreni canlandıran güçlerle beslenir ve bu evreni harekete geçiren yapısal çatışmalara maruz kalır (yin ve yang örneğin). Çin tıbbı –"ölümsüzlüğe" ulaşmaya çalışan simya ve tüm öteki teknikler gibi– "uygunluklar" üzerine kurulmuştur. Apaçık ortada olan gerçeklere uygulandığında bile "kozmik" ve belirtkesel özelliklerini kaybetmeyen Çin düşünce sistemini bütünüyle kavramadan Çin simyasını anlamak olanaklı değildir.

II

Birinci bölümde sözünü ettiğimiz metinlerden Çin simyasının bilimsel teknikler üzerinde değil, daha çok tinsel teknikler üzerinde yükseldiğini anlıyoruz. Simya eserlerinde tesadüf eseri bulunan kesin ve doğru gözlemler ve bilimsel sonuçlar ön-kimyadan söz edebilmek için çok yetersiz sayıdadır ve genel bir görüş açısı getirmezler. Çinliler çok açık ve çok sabırlı bir halktır ve fiziksel ve biyolojik olaylarla ilgili pek çok kesin görüngüyü keşfetmiş ve bir araya getirmişlerdir, ama simya bu tür olgular üzerine kurulan bilimlerden biri olmamıştır. Simya, insanın yaşamın kurallarına ilişkin erdemleri özümsediği ve ölümsüzlüğü aradığı tinsel bir teknik olmuş ve hep böyle kalmıştır. "Uzun ömür iksiri" tüm zamanların gizemci tekniklerinin amaçladığı ölümsüzlük arayışından başka bir şey değildir. "İksir"in peşindeki simyacı bir bilim adamından çok –ölümsüzlük arayışındaki– gizemciye daha yakındır. Altına, yani "felsefe taşı"na gelince daha önce de gördüğümüz gibi tamamen tinsel işlevi vardır (insana yang'ın ölmezlik ilkesini aktarır). "Uzun ömür iksiri"ni oluşturan formül arada sırada simya altını elde etmede de kullanılır.[8] Bu

[8] *P'a ch'iung tan* adı verilen çok yaygın eczada da aynı durum söz konusudur: Sekiz mükemmel maddeden oluşan bu ilaç (bu karışımda

gözlem de, bir kere daha, metinlerde sözü edilen "altın"ın "gizemsel" bir değere sahip olduğunu ve bunun özümsenmesinin ölümsüzlüğü getireceğini ortaya koymaktadır. Felsefe taşını arayan Çinli simyacıları da heyecanlandıran işte bu ölümsüzlük rüyasıdır, yoksa maden olarak altınla ilgilenmemektedirler. Zaten Çin'de bol miktarda bulunan altın hiçbir zaman değerli ve tılsımlı bir maden olarak görülmemiştir, buna karşın zincifre tarihöncesi dönemlerden beri Çinliler için çok değerli ve önemli olmuştur.

Çin simyasının tarihsel kökeninin zincifrenin yapay yollardan hazırlandığı dönemlere uzandığını düşünüyoruz.[9] ("Organik" kökeni ise daha önce de gördüğümüz gibi ölümsüzlük arayışına uzanır.) Zincifre Çin'de her zaman tılsımlı bir madde olarak kabul edilmiş ve "hayat veren" nitelikleri nedeniyle çok takdir edilmiştir. Kırmızı renkli olması yaşamsal erdemler açısından zengin olduğunun belirtisidir, çünkü kanın, yani yaşam ilkesinin belirtkesidir ve bu yönüyle ölümsüzlüğe ulaşmada temel bir rolü vardır. Zincifre tarihöncesi dönemlerden beri zengin aristokratların mezarlarında kullanılmıştır, böyle-

---

zincifre, doğal arsenik sülfürü, sarı zırnık, boraks bulunmaktadır) hem "iksir" hem de "felsefe taşı" olarak kullanılmaktadır.

9 F. de Mély *L'Alchimie chez les Chinois*'da (*Journal Asiatique*, 1895, cilt II, s. 314-340) sarı zırnığın Çin simyasının gerçek temeli olduğunu söyler. Bu düşünceden söz etmemin tek nedeni F. de Mély'nin adının hâlâ bilim tarihi eserlerinde geçmesidir. Oysa incelemesi bugün çoktan aşılmıştır.

likle bunların ölümsüzlüğe ulaşmaları sağlanmak istenmiştir. Ama zincifreyi ölümsüzlük aracı yapan yalnızca rengi değildir. Zincifre ateşe –"ağaçları ve bitkileri küle dönüştüren ateş"[10]– atıldığında "tüm madenlerin ruhu" sayılan cıvaya dönüşür. Bu nedenle zincifre yin'le özdeşleşen cıvanın aksine yang taşıyıcısı olarak görülmüştür. Pao Pu-tzu, üç ölçü zincifreyle bir ölçü bal karışımını güneşte kurutup sonra bundan kenevir tohumu büyüklüğünde haplar yapıldığında ve bir yıl boyunca bu haplardan on tane yutulduğunda beyaz saçların yeniden eski renklerine döndüklerini ve dökülen dişlerin geri geldiğini vb ileri sürer. Bu hapları almayı sürdürdüğünüzde de ölümsüzlüğe ulaşırsınız.

Yine de simyanın oluşumunda yalnızca yapay zincifre elde etme arayışının rol oynadığını sanmıyoruz. Metalurjinin keşfedilmesi kuşkusuz önemli bir rol oynamıştır, bu keşiften çeşitli ayinler ve söylenceler doğmuştur. Metalurji kutsal bir etkinlik olarak görülmüş ve maden ocakları İlkelerle özdeşleştirilmiştir; Çin'in efsanevi ilk kralı ve kahramanı Yu'nun yang için beş dökümhane, yin için de dört dökümhane kurduğu söylenir. Antik Çinliler için metalurji dindışı ve pragmatik bir uğraş değildi, yalnızca ayinleri bilen belli kişilerin ilgilenebileceği kutsal bir uğraştı. Fırınlar bir tür yargı yerleriydi, çünkü burada madenlerin "doğuşu" gibi bir yaratı edimi, kutsal bir gizem gerçekleştirilmekteydi. Fırınlar erdemi ortaya çıkarabilirdi, şüpheli kişinin bir fırına atılması gerektiğini söyleyen

[10] Pao Pu-tzu, *Nei P'ien*.

inançlar vardı. Ancak mesleğin "ayinlerini" bilen saf bir insan fırın kurabilirdi, çünkü bu bir erdem işiydi. Maden filizlerine ulaşmak için dağları kazmak da kutsal bir edimdi ve bu iş de ancak ayinleri bilen saf biri tarafından gerçekleştirilmeliydi.

Metalurji ortamlarından yüzyıllar boyunca Çin halkının tinsel yaşamını ve folklorunu besleyen söylenceler çıkmıştır. İnsan ve maden arasındaki kutsal bağlar, bir maden filizinden bir madenin "yeniden doğuşunun" gizemi (bu görüngü, zincifrenin cıvayı üretmesi gibi, örtülü bir biçimde dönüşüm, yeniden diriliş ve ölümsüzlük sezgilerinin gelişmesine yol açmıştır) ve bir yerde bulunan bitki örtüsüyle buradaki madenler arasındaki uygunluktur, tüm bunlar daha sonraki yıllarda bilimsel bir kimya olarak değil, ama gizemci bir teknik olarak simyayı yaratacak olan bir halkın tüm tinsel yaşamını biçimlendirmiştir. Çin simyasının kutsal kökenleri üzerinde bu kadar durmamın nedeni bundaki usdışı, söylencesel ve gizemsel yönü ortaya koyma isteğindendir. Fantastik öyküler ve inançlarla dolu bir ortamda yaratılan simya, temellerini bir ırkın fantastik deneyimlerinden almıştır. Burada da aynı "kozmik" kaygıları, kurallarla varılmaya çalışılan uyumu ve aynı ölümsüzlük arayışını buluyoruz.

Çin metinlerinde çok sık adı geçen "kutsanmışlar adaları" söylencesi, simyanın zamanla en önemli ve üstün teknik konumuna yükseldiği ölümsüzlük arayışı teknikleri bağlamında değerlendirilmelidir. Tarihçi Sseu-ma Ts'ien üç kere uzun

uzun bu adalardan söz eder. Bu adaların adı ilk kez Çin Seddi'nin kurucusu Ts'in Che-houang-ti'den (İÖ 249-210) söz ettiği bölümde geçer. Ts'in Che-houang-ti üç doğaüstü dağda, P'ong-lai, Fang-tchang ve Yng-tchen'de bulunan "ölümsüzlük otu"na sahip olmayı çok istemektedir. İmparator, Sin-Che'yi, beraberinde binlerce genç erkek ve genç kızla üç adada yaşayan ölümsüzleri aramaya gönderir. İkinci kez XXVII. bölümde (*fong* ve *chan* adak incelemeleri) bu adaların adı geçer. Bu bölümde, imparator Ts'in Che-houang-ti'nin adamlarını sefere gönderdiğini, ama bu seferi yönetenlerin bozguna uğrayarak geri geldiklerini, çünkü adaları gördükleri halde bunlara yaklaşamadıklarını öğreniyoruz. Sseu-ma Ts'ien'in üçüncü metninde (CXVIII. bölüm) ölümsüzlük otu macerasının sonu anlatılmaktadır.

Ts'in Che-houang-ti'nin başka bir habercisi Sin-Fu da doğaüstü dağları aramaya çıkar. Beraberinde üç bin bakire, üç bin genç erkek ve "beş tahıl türünün tohumlarını ve her türden işçiyi" götürür. Ama bu kafilenin yolu sakin ve verimli bir bölgeye düşer; Sin-Fu burada konaklar ve kendini kral ilan eder. Bu ülke ve "okyanus ortasında bulunan bu üç mucize ada" (Klaproth, daha sonra da Schlegel tarafından) Japonya'yla özdeşleştirilmiştir. Chavannes bu varsayımın mümkün olmadığını belirtmiştir. Yine de bu düşünce bir varsayım olarak kalmıştır.

Wei hanedanlığı sırasında (İÖ 378-348) habercilerin peşi-

ne düştüğü[11] doğaüstü adalarla ilgili bu efsanelerin, söylencesel bir gelenekten, ermişlerin ve büyücülerin ulaşmayı başardığı cennetimsi yerler geleneğinden çok coğrafik macera arayışından kaynaklandıklarını düşünüyoruz. Hatta gerçekten yapılan deniz yolculuklarının bunlara esin kaynağı olduğu söylense de[12] bu efsaneler söylence niteliklerinden bir şey kaybetmemişlerdir. Bu üç ada –burada ejderha-adamlar tarafından korunan saraylarında "ölümsüzler" yaşamaktadır ve ölümsüzlük otu yetişmektedir– Hindu geleneklerindeki söylencesel Sâkadvîpa ve Svetadvîpa[13] ülkelerine (*dvîpa* Sanskritçede "ada" anlamına gelmektedir) ve Budist efsanelerdeki mucizevi göl Anavatapta'ya çok benzemektedir. Bu söylencesel topraklarda ölümsüzler yaşamaktadır ve buralara ancak fedakârlıklarla, (Svetadvîpa ve Sâkadvîpa için) inzivaya çekilerek ya da ibadetle ya da (Anavatapta gölü için) büyüsel güçlerle ulaşılabilmektedir. Buddha ve Budist ermişler Anavatapta'da

[11] En azından Sseu-ma Ts'ien'in söylediği budur (üçüncü cilt, ikinci kısım, s. 436). Peder Albert Tscheppe (ve Chavannes de) aynı geleneği paylaşır görünmektedirler.

[12] Kısa süre önce yapılan etnografya incelemelerine göre, Asya'da tarihöncesi dönemde yapılan deniz yolculukları oldukça fazla sayıdadır. Başka bir eserde, Avusturalya ve Asya arasında yapılan bu göçleri daha yakından inceleyeceğiz.

[13] W. E. Clark, *Sâkadvîpa and Svetadvîpa*'da, efsane kuzey ülkeler söylencesinin, Hindistan'da yayılan Hıristiyanlığın bir sonucu olduğu varsayımını (bu aynı zamanda Weber'in varsayımıdır) ileri sürmektedir.

bir göz kırpışıyla havalara uçabilmekteydiler. Çin efsanelerindeki kül renkli turna kuşları gibi; bunlar da sekiz ölümsüzü[14] taşıyan sandalı "okyanusun ortasındaki doğaüstü adalara" gökyüzünde çekerek götürmüşlerdi. Aynı efsanenin pek çok değişkesine rastlamaktayız. Örneğin ölümün olmadığı ve kimsenin yaşlanmadığı, yalnızca büyücülerin ya da ermişlerin yaşayabildiği mucizevi yerler hakkındaki efsaneler böyledir. Bu değişkeleri bu bölümde incelemeyeceğiz (efsane, dünyanın pek çok yerine yayılmış durumdadır*). Yalnızca bu efsanenin, insanoğlunun yaşam macerasıyla beslenen iki sonsuz kaynaktan doğduğunu belirtmekle yetineceğiz: ölümsüzlük arayışı ve sonsuz gençlik. Bu nedenle "ölümsüzler"in ve "kutsanmışlar"ın yaşadığı adalar söylencesi simyacılar tarafından kullanılmış ve simyaya dahil edilmiştir.

Başka Çin imparatorları da "ölümsüzlük ilacı"nı bulmak için araştırmalar ve seferler yapılmıştır. Özellikle bizim bu bölümde ele alacaklarımız tarihsel değer taşımakta ve Çin simya tarihinin bir parçasını oluşturmaktadırlar. Söz konusu olan "kutsanmışlar adasının" efsanevi ölümsüzlük otu değil, ömrü uzatmaya yarayan simya eczalarıdır. Örneğin imparator T'ai-tsong'un (İS VII. yüzyıl) maiyetinde Nârâyanasvamin

[14] Bu "sekiz ölümsüz" hakkındaki söylence yavaş yavaş oluşmuştur. Bu söylence yalnızca ölümsüzlük inancından değil, Taoculuğun çöküş dönemindeki pek çok batıl inançtan kaynaklanmaktadır.

* Özellikle de Romanya'da çok bilinmektedir.

adında Brahman bir rahip bulunuyordu. Bu rahip 648 yılında Wang Hsuants'ê tarafından Hindistan'dan getirilmişti. Bu Brahman ömrü uzatma sanatında uzman bir simyacıydı ve Çin'de bununla ilgili hikâyeler anlatılıyordu. 664-665 yıllarında Kao-tsong Budist keşiş Hsüan-chao'dan Keşmir'e gidip Hintli büyücü Lokâditya'yı getirmesini istemişti. Söylenenlere göre bu büyücü uzun ömür iksirine sahipti.

1222'de Cengiz Han, Ch'ang-ch'un adlı Taocu simyacının Semerkant'a getirilmesini emreder. Ch'ang-ch'un, Ch'üan-chên tarikatından çok ilginç bir çilecidir. XII. yüzyılın ilk yarısında Wang Chê tarafından kurulan bu fanatik tarikatte çilecilik en aşırı uçlara vardırılmıştır (müritleri meyve bile yememekte, çay içmemekte, hatta bazıları uyku orucu tutmaktadır). Ch'ang-ch'un'un müridi Li Chih-ch'ang efendisinin Semerkant'a yolculuğunu yazar. Efendisi Cengiz Han'ın huzuruna çıktığında Cengiz Han uzun ömür iksirine sahip olup olmadığını sorar, Ch'ang-ch'un'un da samimiyetle cevap verir: "Yaşamı korumanın yollarını biliyorum (kötü kadere karşı tılsımlar vb), ama ölümsüzlük iksirine sahip değilim." Anlatılanlara göre simyacının dürüstlüğü Cengiz Han'ı çok etkiler....

Hiçbir sınıflandırma, simyayı, her simyacının uymaya zorunlu olduğu, çileci ve ayinsel hazırlıklardan daha iyi "gizemci" bir teknik olarak sınıflandıramaz. Her işlem öncesi oruç tutulmalı, adaklar adanmalı ve arınılmalıdır. Bu ayinler de doğal olarak laboratuvar işlerinden çok simyacının beden ve

ruhuna dairdir. Simyacının dindışı her şeyden tamamen yalıtılmış olması çok önemlidir. Simya işlemi, kutsal olduğu ve ölümsüzlük arayışında bir mücadeleyi simgelediği için az ya da çok kirlenmiş her tür bölgeden uzakta tam bir arınmışlık içinde gerçekleştirilmelidir. Çin simyacısı, Hintlilere özgü olan, ama Taocu çevrelerde de yaygınlaşan yoga tekniğiyle nefesini düzenlemelidir.

Pao Pu-tzu şunları yazmaktadır: "Nefesin efendisi olmayı öğrenmeye başlarken, burundan nefes almalı, nefesi iki parmağınızla sıkıştırır gibi sıkıştırarak ağzınızda tutmalı ve kalp atışlarını saymalısınız. Yüzyirmi atış saydığınızda nefesinizi ağzınızdan vermelisiniz. Bu nefes alma yönteminin amacı ne nefes alışınızı ne de nefes verişinizi duymanızı sağlamaktır....

"Bu yöntem, sürekli olarak uygulanırsa nefes tutma süresinin artmasını sağlayacaktır ... bin kalp atışına kadar. Yaşlı bir kimse bu noktaya geldiğinde genç bir adam olacaktır...."

Lao-tseu (*Tao te ching*'in VI. bölümünde) ve Tchouang-tseu, nefes alma yönteminden bahsetmişlerdir (*lien ch'i*, "nefesin dönüşmesi" anlamına gelmektedir). Büyük Taocu Lu Puh-wei *Annuaire*'inde bu yöntemin dinamik ve etkili bir ömür sağladığını yazmaktadır. Tung Chun-shu ise nefes almanın bir *wu-wei* ("eylemsizlikte eylem" çok önemli bir Çin kavramıdır) düzenlemesi olduğundan söz etmektedir. Lu Puh-wei, nefesin ancak beden belli bir konum aldıktan sonra ritme ulaşılabileceğine işaret etmektedir (*tso kung*, yani "dinlenirken çalışmak"), bu kavram da bizi Hintli çilecilerin nefeslerini ritme ulaştırır-

ken ve nefeslerini tutarken (*prânâyâma*) aldıkları pozisyon olan *âsana*'ya götürmektedir.

Marcel Granet Çinlilerin nefes alma tekniğinin organik ve tinsel işlevini hayranlık verici biçimde birleştirmiştir. "Bir embriyon gibi" nefes almak, organik olgunluğun işareti olduğu kadar vecd halinin de işaretidir.

"Tutkularından ve zihin karışıklığından kurtulmak isteyen kimse yalnızca ağızdan değil, topuğundan saçına kadar tüm bedeniyle nefes almayı öğrenmelidir. Yalnızca bu derin ve sessiz nefes alma tekniği özü temizler ve zenginleştirir. *Bedenin ısısının düşürülüp uyku durumuna geçilmesi* halinde de *vecd* halinde de uygulanması gereken bu tekniktir.

"Bu biçimde nefes alarak, Nefesin hacmini azaltabilir ve diriltici gücü inceleştirebilirsiniz. Ulaşılmak istenen amaç, dirimsel ilkeler arasında bir tür *içsel bir hava akımı* sağlayarak bireyin *tamamen kapalı hale dönüşmesi* ve böylece hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan su deneyinden geçebilmesidir. Böylece bir embriyon gibi kapalı devrede nefes alınabildiğinde ve beslenilebildiğinde, *geçirimsiz*, özerk, *dokunulmaz* olunur."

Simyacı, nefes alma tekniğinden, çilecilikten ve ayinsel arınmalardan başka –mükemmel dengenin ve ölümsüzlüğün (ya da en azından uzun ömrün) peşindeki tüm "tinselciler" gibi– belli bir rejim uygular. Bu rejimle ilgili reçeteler, oylumlu Çin eseri *Materia Medica*'daki *Pen Ts'ao*'da bulunabilir.[15]

---

[15] *Pen Ts'ao* adlı derlemeyi oluşturan tıp bilimi ve ilaç yapımıyla ilgili çeşitli eserler üzerine kısa, ama öz bilgiler G. Sarton tarafından

Aslında simyacının çalıştığı malzemelerle doktorların kullandığı malzemeler farklı değildir. Özellikle simyacı baştaki amacından –*tao*'yla özdeşleşerek ruhun arınması ve ölümsüzlüğe kavuşmak– uzaklaşıp yalnızca uzun ömür dileğiyle yetinmeye başladığında her ikisinin de kullandığı malzemeler aynıdır.

Çin simya edebiyatının tarihi –ne kadar özlü olursa olsun– bu incelemenin kapsamı dışında kalmaktadır. Dahası temel bilgi ve eleştiri eserleri neredeyse tamamen yok olmuş durumdadır. Johnson ve Waley dışında yalnızca şarkiyatçılık arşivlerinden ve dergilerinden rastlantı eseri toplanmış birkaç dağınık not var elimizde.

Bununla birlikte birkaç büyük Çin simyacısının adını anmadan geçemeyeceğiz.

En önemlisi Pao Pu-tzu, yani Ko Hung'dur (İS 249-330). Hong, öğretisini pek çok müridi olan Tso Tzu'nun (İS 220

Introduction to the History of Science'da verilmiştir, cilt I (Baltimore, 1927), s. 436, 498, 539. Sarton'unki kadar geniş bir kaynakçada bazı hataların olması kaçınılmazdır. Özellikle Çin bilimleriyle ilgili bilgilerin her zaman doğru olduklarını söyleyemeyiz. Örneğin s. 355'te Sarton kitaplarından birinin başlığı Pao Pu-tzu'nun lakabı olan Ko Hung'dur. Çinlilerin diyet rejimleriyle ilgili ilginç bir inceleme T. T. Chang tarafından yayımlanmıştır: *Chia Ming's Elements of Dietetics* (*Isis*, cilt XX, 1934, s. 325-334). Chia Ming 1268-1374 yıllarında yaşamıştır, ama eseri geleneksel *Pen Ts'ao* üzerine kuruludur.

dolaylarında) simya sanatından öğrendiğini yazar. Pao Putzu'nun incelemesi yalnızca simyayla ilgili değildir. Bu araştırmacı ruh bilimiyle ve doğabilimleriyle de ilgilenmiştir. Örneğin Ko Hung asbestin hayvansal kökenini kabul eden ilk Çinli yazardır ve bu buluşu, Çin'de, batıya özgü semender efsanesinin yayılmasına neden olmuştur.

Ko Hung, kitabının içrek anlamlı dördüncü bölümünde *Huang Po*'dan ("sarı ve beyaz," yani madenleri altına ya da gümüşe döndürme sanatı) "uzun ömür iksiri" ve felsefe taşından farklı bir teknik olarak söz etmesi ilginçtir. Bunun anlamı birbirine tamamen zıt iki uygulama olduğudur –ruha yönelik *ölümsüzlüğü* arayan teknikle saf ve tam *dönüşüm* arayışındaki teknik– bu iki teknik de "simya" adını taşımaktadır. Aslında Çin'de –özellikle İÖ II. yüzyıllardan bu yana hissedilmeye başlayan dış etkilerle– ruhtan çok madenlerin dönüştürülmesiyle ilgilenen bir simyanın doğmaya başladığını görüyoruz.

Bu konuya daha sonra döneceğiz. Şu an için "felsefe taşı"nın Çincede pek çok adı olduğunu ve bu adların kendi aralarında iki sınıfa ayrıldığını söylemekle yetinelim. İlk sınıf dönüşüm sanatıdır ve bunun üç adı vardır: *lien tan* (dönüşüm ilacı), *wai tan* (dışrak ilaç), *chin tan* (altın ilacı). İkinci sınıf simyanın "gizemci" yönünü ifade eder: *hsien tan* (ölümsüzlük ilacı) ve *shen tan* (tanrısal ilaç). Farklı yapılı iki teknikle karşı karşıya olduğumuz açıktır: ilki tamamen tinsel (ve kökleri Çin halkının tinsel yaşamının tam merkezinde bulunan) bir teknikken, ikincisi (İskenderiye simyasının bazı türlerine pa-

ralel olarak) pragmatik uygulamaya dönük bir tekniktir.

IX. yüzyıl sonu ile X. yüzyıl başında yaşayan Pêng Hsiao, Huissu'nun[16] "dışrak" simya ile "içrek" simya arasında yaptığı ayrımı kendi açısından geliştirir. Dışrak simya *wai tan* adını alır ve somut maddeler kullanır (cıva, kurşun, zincifre vb); içrek simya *nei tan* adını alır ve bu maddelerin "ruhlarını" işler. Bu tarihten, yani X. yüzyıldan sonra Taocu simya giderek daha fazla "tinselleşir." "Madenlerin ruhları" olarak adlandırılan bu aşkın madenler insan bedenin bazı bölümleriyle özdeşleştirilir; simya deneylerinde laboratuvar malzemeleri ve araçlarıyla çalışmak yerine doğrudan insan vücudu üzerinde çalışılmaya başlanır. Başka bir deyişle simya, meditasyon tekniğiyle, zihinsel arınmalarla ve ruhsal eğitimle özdeşleşir.

Tamamen Çin'e özgü bu düşünce Taocu ortamlarda gelişir, çünkü simya bu tür ortamlarda her zaman ruhun arınmasını ve ölümsüzlüğe ulaşılmasını sağlayan tinsel bir teknik olarak görülmüştür. Eskiden olduğu gibi simya altınını hazırlayıp sonra bunun gizemci erdemleriyle özdeşleşerek bu altınla bir olmak yerine (yang, *tao*), X. yüzyılın Taocu simyacısı altın hazırlamayı reddederek dikkatini simya işlemlerinin tinsel olasılıkları üzerine yöneltmeyi tercih eder. Bedenini ve tinsel yaşamını saf olmayan adi bir maden olarak görerek bunları "altına dönüştürmeye" uğraşır, yani saf, özerk bir ruha ve ölüm tanımayan bir yaşama sahip olmaya çalışır. Adi madenler üzerinde simya işlemleri (arıtma, kireçsilemek vb) gerçekleştirmek

[16] Budist yazar (515-577).

yerine bunları doğrudan kendi bedeni ve ruhu üzerinde gerçekleştirir. Tamamen sağlıklı olma iradesi (ölümsüzlüğü sağlayan *tao* erdemlerine kavuşmak) öncelikle Çinli simyacıların uyguladığı ve özellikle X. yüzyıldan sonra giderek artan bir "gizemcilik" kazanan tinsel işlemlerin önünde gelir. Aslında simya bu tarihten sonra duaya ve çile çekmeye dönüşür.

Bu düşünce biçimi Su Tung-p'o'nun 1100 yıllarına doğru yazdığı *Kaplan ve Ejderha* (yani kurşun ve cıva) *Kitabı*'nda son derece doğru biçimde açıklanır. İşte kitaptan bir parça:

"Ejderha cıvadır. Sperm ve kandır (*bu da insan bedeniyle eşleştiğini kanıtlar*). Böbreklerden gelir ve karaciğerde depolanır. İşareti *K'an* trigramıdır. Kaplan kurşundur. Bedenin nefesi ve gücüdür (*bu da insan bedeniyle eşleştiğini kanıtlar*). Beyinde doğar ve akciğerlerde saklanır. İşareti *li* trigramıdır. Beyin çalıştığında, nefes ve güç de birlikte çalışır. Böbrekler şiştiğinde sperm ve kan damarlardan akar."

Simyanın çileci ve tefekkürcü tekniğe dönüşümü, Zen okulunun uygulamaları[17] moda olduğunda, XIII. yüzyıl da Budist Taoculukla son buldu. Taocu-Zen bu simyanın en önemli temsilcisi Po Yü-chuan adıyla da tanınan Ko Ch'ang-kêng'di. Bu simyacı içrek simyanın üç yöntemini yazdı. İlk

[17] Zen okulu (Sanskritçe *dhyâna* "gizemli meditasyon" anlamına gelir) Çin'de VI. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Bodhidharma bu öğretiyi 527'de Hindistan'a götürmüştür. Zen, XII. yüzyılda girdiği Japonya'da çok daha büyük bir başarı kazanmıştır. Zen Budizmini oluşturan çileci teknikler ve meditasyon teknikleri Tantra kökenlidir.

yöntemde, beden "kurşun" elementinin yerini alırken (ya da bu elementin rolünü oynarken) kalp "cıva" elementinin yerini alır. "Yoğunlaşma" (*dhyâna*) gerekli sıvının ve akıl kıvılcımları gerekli ateşin yerini alır.[18] Ko Ch'ang-kêng şunları söyler: "Bu yöntemle, normal olarak on ay süren bir gebelik göz açıp kapama süresine inebilir."[19] İkinci yöntemde, nefes "kurşun" elementinin ve ruh da "cıva" elementinin yerini alır. "At" döngüsü işareti ateşin yerini alırken, "fare" döngüsü işareti suyun yerini alır. Üçüncü yöntemde, sperm "kurşun" elementinin ve kan da "cıva" elementinin yerine geçer.[20] Böbrekler "su" elementinin rolünü üstlenirken, beyin "ateş" elementinin rolünü üstlenir.

Bu simya yöntemlerinde, gizemci bağdaştırmacılık ve Tantra etkileri çok açıktır. Aslında *Kitabı*'n yazarının kendisi de bunu kabul eder:

---

[18] Görüldüğü gibi burada söz konusu olan meditasyonla "birleşmedir;" simya işlemi gizemci deneyime dönüşür.

[19] "Çinliler, felsefe taşı üretmenin, tersine biçimde, çocuk üretmekle aynı işlem olduğunu söylerler." (Waley, *Notes*, s. 16). Doğum ve "embriyon" simya edebiyatında sık sık rastladığımız simgelerdir. Karabüyüleri çok fazla araştırılan bazı Hindistan ayinlerinde dölüte, embriyona ve çocuk cesetlerine sık sık başvurulur. (Meyer, *Arthashastra*, s. 379 ve 649 vd'nda sözü edilen ayrıntılar.) Tantra adaklarında, bazen hamile bir kadının karnı yarılarak dölütün alındığı görülür.

[20] Burada Tantra kökenli gizemci bir erotizmin izlerini kolayca ayırt edebiliyoruz. (Yoga üzerine kitabımıza bakınız).

"Eğer bizi, bu yöntemin tamamen Zen Budistlerinin yöntemi olduğu yolunda eleştirirlerse, bunlara cevabımız Gökyüzü altında iki ayrı Yol olmadığıdır ve tüm Bilgelerin aynı kalbi taşıdıklarıdır."

"Gizemci" kaygılardan uzak, "doğal" eğilimli, Çinlilerin "dışrak" (*wai-tan*) olarak adlandırdıkları bir simya olduğundan daha önce söz etmiştik. Bu tekniğin yabancı etkiler sonucu –İran'dan[21] ya da Araplarla yürütülen deniz ticareti ilişkilerinden[22] kaynaklanarak– ortaya çıktığını sanıyoruz. Nereden gelirse gelsin bu tür simya Çinlilere özgü bir teknik değildir, tinselliklerine ve dünya görüşlerine uymaz. Bu yeni bir tek-

---

[21] İran astrolojisi, Çin astrolojisini ve simyasını etkilemiştir. İÖ IV. yüzyılın ikinci yarısından sonra Batı Asya'dan Çin'e İran yoluyla sayısız bitki getirilmiştir. II. yüzyılda Çin'e Pers İmparatorluğu'ndan gelen, Budist metinlerin ünlü çevirmeni An Shih-kao kendi ülkesinde tam bir büyü ve astroloji ustası olarak kabul edilirdi. Mei Piao'nun (VIII-IX. yüzyıl) *Shih Yao Erh Ya* adlı simya terimleri sözlüğünde pek çok yabancı kaynaklı, hatta Sanskritçeden gelen pek çok terim bulunmaktaydı. Ayrıca *Traité du roi Hu* (Orta Asya demektir) *Yakat* başlıklı bir simya kitabına yapılan bazı göndermeler elimize geçmiştir. *Yakat* İran kökenli bir ada benzemektedir. Perslerin Çin-Roma alışverişindeki rolü Çinli tarihçilerin tanıklıklarıyla F. Hirt tarafından *China and the Roman Orient* (bir başyapıttır) adlı eserinde ortaya konulmuştur.

[22] Çin ve Batı arasında ticaretin gelişmesinde Arapların rolü F. Hirth ve W. W. Rockhill tarafından ele alınmıştır.

niktir ve Çinliler de bu tekniği bazı yararlar sağlamak için kabul edeceklerdir, örneğin bu tür simya bilgilerinin Çin endüstrisine katkısı çok büyük olmuştur.[23] Dış etkiler (ister Orta Asya İslamiyet öncesi simyadan[24] ister Arapların aracılığıyla Yunan simyasından olsun) belli bir tarihten sonra neden "doğal" simyadan söz edildiğini açıklamaktadırlar."

Bununla birlikte bu iki tür simyanın varlığını kanıtlamak için başka bir varsayım da ileri sürülebilir. Bunların farklı zihinsel yapılara karşılık geldiği doğru olabilir: biri gizemci ve aşkın (Çin'in tarihöncesi köklerinden gelen), öteki dindışı ve doğacı. Bu durumda dış etkiler, dindışı yapıların pragmatizme ve ampirizme olan eğilimlerini beslemiş olmalıdır.

---

[23] B. Laufer'e göre, (vitrayların yapımında kullanılan) *liu li* denilen hamur ve arıkil önce Taocu simyacılar tarafından kullanılmıştır. Simyacıların kullandığı arsenik tuzları çeşitli sanayilerde ve tarımda kullanılmıştır.

[24] Waley'in (*Notes*, s. 24) varsayımı da böyledir.

III

İster Avrupalı ister Doğulu olsun Hindistan'a giden seyyahlar kimi çilecilerin ve yogilerin "ömrü uzatmaya yönelik" bazı simya reçeteleri hazırlayıp kullandıklarını gözlemlemişlerdir. Ama burada söz konusu olan Hintli münzevilerin hazırladığı geleneksel ilaçlar, çileci ortamlarda keşfedilen ve kuşaktan kuşağa aktarılan besleyici ya da şifalı bitkiler değildir. Seyyahlar kimi zaman bitki kökenli kimi zaman mineral kökenli (cıvadan elde edilen) bir simya içeceğinden söz ederler. Bu arada Hindistan'ın çileci ve dinsel ortamlarında simyanın varlığının önemli olduğunun altını çizmekte yarar var. Sonuç olarak Hint simyası –Çin simyası gibi– büyüye ve dine bağlanır, özellikle ruhsal tekniklerle bütünleşir, ampirik tekniklere yüz vermez. Bu yabancı seyyahların yazdıklarından birkaç alıntı aktaralım.

Marco Polo, "yüzelli yıl ya da ikiyüz yıl yaşayan" *chungi*'lerden (yogiler) söz ederken şu sözleri aktarır: "Çok ilginç bir içecek içiyorlar; bu içeceği bir kaşık kükürt ve cıvayı karıştırarak elde ediyorlar ve bunu ayda iki kez içiyorlar. Bu içeceğin onlara uzun bir ömür verdiğini ve bunu çocukluklarından beri içtiklerini söylüyorlar." Marco Polo oldukça kesin gözlemleri olan bir seyyahtır, ama yogiler hakkında söyledikleri-

ne bakılırsa bu konuyu fazla araştırmamış.

Montpellier Fakültesi'nde tıp doktoru olan François Bernier ise oldukça ilgili bir seyyahtı; Bernier, gözlemlerinden oldukça ilginç birkaç sayfayı çileci yaşamına ve münzevi tutumlarına ayırmıştır. Oldukça fazla sayıda çileci tarikat olduğunu fark etmiş görünüyor, çünkü bazı yogilerin simyayı bildiklerinden söz ediyor. "Ayrıca ülkenin her yanını gezen çok tuhaf gezginler de vardı: bunlar her şeye boş vermiş kişilerdi ve kimse bunlara dokunamıyordu; bu ağzı sıkı insanlar, halkın dediğine bakılırsa, altın elde etmeyi biliyorlardı ve cıvayı o kadar iyi hazırlıyorlardı ki, bu cıvadan her sabah bir iki yudum alan mükemmel bir bedene sahip oluyordu ve mide o kadar güçleniyordu ki, her şeyi sindirebilir hale geliyordu...."

Belgeler çok açıktır: bir sınıf gezgin çileci simya reçetelerini biliyordu. Önemli olan unsur, ister simya altını ister bir cıva türevi olsun simya eczalarının yalnızca Çin'de ya da Hindistan'da yutuluyor olmasıdır. Ayrıca simyanın bazı çileci tarikatler ve "hiçbir şeyin dokunamadığı, her şeyle alay eden ... çok tuhaf" insanlar tarafından biliniyor ve uygulanıyor olması başka bir önemli noktadır. Bu tarikatler –daha sonra da göreceğimiz gibi– Tantracıdırlar, yani ortaçağın başında ortaya çıkan ve Hindistan'daki tinsel, hatta "ilkel" teknikleri kendi bilgileriyle bütünleştiren ve bunların sentezini yapan bu gizemci akıma aittirler.[25]

---

[25] Bu araştırmanın sınırları içinde Tantra kuramlarına ve uygulamalarına felsefe açısından yaklaşan eleştirel bir tarih incelemesine ya da

Hintli çilecilerin uzun yaşam iksirine sahip oldukları inancı başka belgelerde de karşımıza çıkıyor. "Bazı Türkistan şeflerinin Hindistan krallarına elçiler gönderdiklerini anlatan bir kitap okudum. Bu elçilerin taşıdıkları mektuplarda: 'Şeflerimiz, Hindistan'da insan ömrünü uzatan geleneksel ilaçlar bulunduğunu öğrenmiş olup bu geleneksel ilaçlar sayesinde Hindistan kralının oldukça ilerlemiş yaşına karşın hâlâ hayatta olduğunu bilmektedirler' diye yazmaktadır. Türkistan şefleri Hintlilerden bu geleneksel ilaçların birazının kendilerine gönderilmesini ve rişilerin [kutsal bilgeler –yn] bu kadar uzun süre sağlıklı kalmalarını sağlayan yöntemle ilgili bilgileri kendilerine bildirmelerini istemektedirler."[26] Hindistan'da büyüyen ve sonsuz yaşama kavuşturan bir bitkiyle ilgili efsane, Keyhüsrev zamanında (531-579) Pers'de yayılmıştır. *Jataka*'da (Buddha'nın yaşamıyla ilgili öykülerin derlendiği kitaplar) ölümsüzlüğe kavuşturan içecekten söz edilir, ama bu içecek simyadan çok ambrosia efsanesinden kaynaklanmaktadır.

Emir Khusru'ya göre, Hintliler ömürlerini nefes alıp verişlerini yavaşlatıp belli bir düzene sokarak uzatmışlardır (bu

---

sunuşuna yer veremiyoruz. Budizm ya da Hinduizm üzerine kısa, ama öz bilgiler bulmanız olanaklıdır. En tamamlayıcı incelemeler Sör John Woodroffe (Arthur Avalon) tarafından yayımlanmıştır. Tantracılık ve yoga arasındaki ilişkileri ortaya koymak açısından bizim monografimize bakınız.

[26] Elliot tarafından çevrilmiştir, *The History of India as told by its own Historians* (II. cilt, s. 174, Londra, 1869).

prânâyâma tekniğidir ve tamamen yogaya özgü bir tekniktir). "... Sanatları sayesinde Brahmanlar günlük yaşamdaki nefes alıp verişlerinin sayısını azaltarak uzun bir ömre sahip oluyorlardı. Bir yogi nefes alıp verişini bu biçimde yavaşlatarak üçyüz elli yıldan uzun yaşamıştır."[27]

Emir Khusru başka ayrıntılardan da söz eder. Hintli çilecilerin "güçlerini" anlatır ve anlattığı her şey, yogilerle ilgili Hint efsanelerine ve folkloruna uymaktadır. "Gelecekte olacak olayları, burun deliklerinden çıkan bir nefese bakarak bilebiliyorlardı, sol ya da sağ burun deliğinin daha açık olup olmamasına göre karar veriyorlardı. Başka bir bedeni kendi nefesleriyle şişirebiliyorlardı. Keşmir sınırındaki dağlarda bu biçimde yaşayan pek çok insan vardı.... Ne kadar inanılmaz görünse de tavuklar gibi havalara uçabiliyorlardı. Hatta isterlerse gözlerine antimon koyarak kendilerini görünmez kılıyorlardı. Bu kişileri yalnızca kendi gözleriyle görenler tüm bu mucizelere inanabilirlerdi."

Bu efsaneler bizi Hint simyasının geliştiği doğal ortamlara götürür. Bu Hintli çileci simyacılar büyüsel güçler, uzun ömür ve ölümsüzlüğün peşindeydi. Yeni bir döneme kadar "bilimsel" kaygılara, doğayı ya da yasalarını bilmeye yönelik arzulara rastlanmamaktadır. Gizemciliğin sürekli kaygısı olan ölümsüzlük fikri her yerde karşımıza çıkmaktadır; insan yaşamını kolaylaştırmayı amaçlayan büyüsel tekniklerden söz edilir

---

[27] *Nuh Sipihr*'de (*Les Neuf Cieux, ou Sphères*), Elliot tarafından çevrilmiştir.

yalnızca. Zaten Tantracılığın temel amacı da budur. "Havalarda uçabilen" ve büyüsel "güçlere" sahip olan çilecilere "doğaüstü adalar" efsanelerinde ve simya etrafında geliştirilen Çin folklorunda da rastlıyoruz. Zaten havalarda uçmayı sağlayan yoga uygulamasından (*dehaveddha* adını taşır) simya kitabı *Rasârnava*'da da söz edilmiştir. Böylece bir kez daha yoga teknikleriyle simya teknikleri arasındaki sıkı ilişkiye tanık oluyoruz.

Uzun ömürle ilgili en açık metin El Biruni'nin Hindistan üzerine yazdığı kitapta yer almaktadır. El Biruni (973-1048) Hindistan'ı pek çok kere ziyaret etmişti (1017-1030 arasında) ve pek çok Sanskritçe eseri Arapçaya ve Avrupa dillerinde yazılmış bazı bilimsel incelemeleri (Euklides'in *Eléments*'ini, Ptolemeus'un *Almageste*'ni) Sanskritçeye çevirecek kadar iyi Sanskritçe öğrenmişti. El Biruni bir kuşkucuydu, ama aynı zamanda dönemini çok iyi bilen dikkat çekici bir insandı. Hintlilerin kendilerine ait bir simyaları olduğunu söyledikten sonra (ki bu simyayla ilgili çok belirgin bilgiler edinemiyoruz, çünkü gizli bir bilimdir, ama bunun minerallere yönelik bir simya olduğu söylenebilir) şu sözleri ekler: "Simyaya benzer bir bilimleri vardır ve kendilerine özgü bir bilimdir bu. Adı *râsayâna*'dır, *râsa*'dan, yani 'altın'dan türetilen bir sözcüktür.[28] Belirli işlemlerle, çoğunlukla bitkisel kökenli belirli ilaçlarla ve

[28] Burada bir hata olduğunu sanıyoruz, çünkü *râsa* Sanskritçede "özsu" ya da "cıva" (simyadaki anlamı da budur) anlamındadır, oysa "altın" karşılığına yalnızca Hindu sözlüklerinde rastlıyoruz.

geleneksel ilaçlarla sınırlı bir sanattır söz konusu olan. Amaçları iyileşme umudu olmayan hastaları sağlıklarına kavuşturmak, ihtiyarları ergin olduktan hemen sonraki gençlik dönemlerine döndürmekti: beyaz saçları siyahlaşacak, duyuları eski keskinliklerini kazanacak, erkeklik gücü –cinsel açıdan da– geri gelecek ve insanların yaşamları çok uzayacak. Neden olmasın? Patanjali'nin yetkinliğine dayanarak daha önceleri kurtuluşa giden yollardan birinin de *râsayâna* olduğunu söylememiş miydik?"

El Biruni'nin metninden yapılan bu alıntı kesin bir biçimde, minerallere yönelik çeşitli işlemlerden (süblimasyon, kireçsilemek, analiz – El Biruni Hindistan'da buna tanık olur ve bundan söz eder) oluşan alışılmış maden simyasından farklı olarak "özgün" bir simya olduğunu kanıtlamaktadır. Engin bir bilgiye sahip olan El Biruni'nin anavatanı Harezm'de Arap simyasından (yani İskenderiye kökenli simyadan) söz edildiğini işitmiş olması çok yüksek bir olasılıktır. Hintlilerin *râsayâna* olarak adlandırdıkları bu "özgün bilim" bilinen simyadan tamamen farklıdır; El Biruni de Hindistan'da bu simyanın varlığından söz ettikten sonra bu farkın altını çizer. Bu "özgün bilim" fizik-kimya dünyasıyla ilgilenmez, ilgi konuları gençleşmek, uzun ömür, ölümsüzlüktür. Başka bir deyişle büyüsel-gizemci tekniklerin arasında yer alır.

El Biruni'nin tanıklığı, Madhava'nın 1350 yılına doğru yazdığı ve Hint felsefe sistemlerini araştırdığı (*Sarva-darsana-samgraha*) incelemesinin simyayla ilgili başlığı altında da destekle-

nir. Bu incelemede yazar "cıva biliminin" (*rasesvaradarsana*) felsefe ve gizemcilik sistemleri içinde yer aldığını söyler. Özgürleşme –bu *darsana*'ya göre– "insan bedeninin istikrarına" bağlıdır ve bu nedenle bedeni güçlendiren ve ömrü uzatan cıva da bir kurtuluş yoludur. *Sarva-darsana-samgraha*'da sözü edilen bir metinde, "özgürleşme, bilgiden, inceleme bilgisinden gelir ve inceleme ancak bedeni sağlıklı olanın yapabileceği iştir" denir. "Yaşamında ruhunun özgürleşmesini isteyen çileci öncelikle 'mükemmel' bir bedene sahip olmalıdır" der Madhava. Oysa cıva, Hara ve Gauri'nin birleşmesinin bir ürünüdür ve mika Gauri'nin ürünü olduğundan, cıva ve mika Hinduizmin yüce tanrısıyla ve eşiyle (Hara ve Gauri) özdeşleşmiştir ve böylece kozmik ilkelere dönüşmüşlerdir. "Mükemmel" beden kutsaldır ve cıvanın yardımıyla insanlar böyle bir bedene sahip olabilirler. "Cıvalı bedene" sahip olanlar dünya üzerindeki yaşamda özgürlüğe ulaşanlardır ve Charvati, Kapila, Vyâli, Kâpâli, Kandalâyana bunlar arasında yer alırlar. (Bu efsane kişilerden birkaçı, örneğin Vyâli ve Kâpâli, Tantracı gelenekten gelmekte olup seksendört "büyücü" (*siddha*) listesinde yer almaktadırlar.)

Madhava simyanın kurtarma işlevinin üzerinde durur. "Cıva sistemi yalnızca bu madenin üstün niteliklerine yapılan bir övgü olarak görülmemelidir, çünkü –bedenin korunması aracılığıyla– en üstün amaca, özgürlüğe ulaşmayı sağlayan doğrudan etkili bir araçtır." Özgürleşmek, Hint felsefesinin ve gizemciliğinin tek amacıdır, bu da simyanın tinsel teknikler

içindeki yerini doğrulamaktadır. Madhava tarafından ele alınan simya incelemesi *Rasasiddhanta*'da şunlar denilmektedir: "Yaşam nefesinin özgürleşmesi (*jiva*) cıva sisteminde yer alır." *Rasârnava*'nın bir metninde ve Madhava'nın başlık koymadığı başka bir metinde (*anyatrâpi*) cıva kâhinlerinin, Benares'in [günümüzde Varanasi] ya da başka bir kutsal şehrin fallik belirtkelerinin kahini ve tapanlarıyla aynı (dinsel) değeri kazandığı anlatılır.

Bu metinler yeterince açıktır: *Râsayâna* adı altında sınıflandırılan simya işlemleri tinsel bir ilkeden kaynaklanmaktadır, laboratuvar deneyleriyle bir ilgileri yoktur; bir yandan ruhun arınmasını amaçlarken öte yandan bedenin özsel dönüşümünü amaçlarlar. Her iki durumda da bunlar Tantra işlemleridir ve tinsel tekniklerdir, ön-kimya teknikleriyle bir ilgileri yoktur.

Bugün Hindistan'da bazı yogilerin uzun ömür ve madenlerin dönüştürülmesinin gizini bildiklerine inanılmaktadır. William Crooke insanbilimle ilgili araştırmalarından birinde şunları yazmaktadır: "Yogiler bakırı altına çevirebileceklerini, bu gücün onlara Sultan Altıtmış zamanındaki çileci mezheplerden biri tarafından verildiğini söylemektedirler." Oman, savaş öncesi Hindistan'ı çok iyi tanıyan bu araştırmacı, simyacı bir saddhu'dan söz eder.

Hindistan'ın çileci ortamlarında simyanın yayılmasında İslamiyetin fazla bir etkisi olmamıştır. Müslümanlar Hindistan'a

Suriyeli çevirmenler aracılığıyla tanıdıkları İskenderiye simyasının bir bölümünü getirmişlerdi. Ama bu Yunan-Mısır simyası Hintli çilecilerin *râsayâna*'sından oldukça farklıydı. Yunan-Mısır simyası ön-kimya, bilim olma yolundaydı; *râsayâna* Tantracılıkla doğrudan ve organik bir bağ kuran ruhsal bir teknikti. Simya –büyü ve soterilojiye [Dionysos'tan hareketle kurtuluş –çn] ulaşma sanatı olarak– özellikle Tantracı ortamlarda yaygınlaşmıştı. Pek çok Tantra yazarı aynı zamanda –geleneksel kitaplardan az olsa da– simya kitabı yazarıydı. Simya Tantralarından kalanları İslamiyetin en az etkili olduğu bölgelerde, yani Nepal'de, Hindistan'ın güneyinde ve Tamil *sittari*'lerinde buluyoruz. Sanskritçede *siddha* denilen *sittari*'ler Tantra geleneğinden gelen büyücülerdir. *Sittari*'ler "maddeleri" (*sarakku*) erkek (*ân-sarakku*) ve dişi (*pen-sarakku*) olarak ayırmaktadır; bu da bize Çin inancının yin ve yang'ını hatırlatmaktadır.

Bize ulaşan seksen dört *siddha*'nın efsanevi yaşam öykülerinden, bunlardan bazılarının gizli altın yapma sanatını icra eden simyacılar olduklarını ve "uzun ömür iksiri"ni bildiklerini öğreniyoruz. Örneğin *Siddha* Carpati'nin bir metninde simya süreçleri anlatılmaktadır, Karnati idrardan yaşam iksirini elde etmiştir ve bakırı gümüşe ve gümüşü de altına çevirmektedir; Capari altın elde etmeyi sağlayan bir boya bulmuştur. Guru Vyâli gümüşü ve çeşitli geleneksel ilaçları altına çevirmenin yollarını araştırmıştır. Tüm *siddha*'lar "büyüsel güçlere" sahipti ve Tantra ustalarıydılar – daha doğrusu Budist

Tantra okulu *Vajrayâna*'nın bilgeleriydiler. Simya, bazı Tantra kitaplarına göre sekiz *siddhi*'den (büyü gücü) biridir; örneğin *Sâdhanamâla*, *râsarâsayâna*'nın (cıva simyası) beşinci *siddhi* olduğunu söylemektedir.

Tüm Tantracı "büyücüler" arasında Nâgârjuna, simya geleneğinin özellikle ilgilendiği büyücüdür. Simyacı Nâgârjuna'nın, metafizikçi ve mantıkçı Nâgârjuna'yla aynı kişi olduğunu sanmıyoruz; her durumda bu incelemede, bizi ilgilendiren konu bu değildir. Bizim ilgilendiğimiz daha çok Tantra simyasının efsaneleridir. Max Walleser tarafından derlenen ve sunulan bilgilere göre tanrılar ve *yakshini*'ler (bitki demonları) Nâgârjuna'ya *siddhi*'leri vermişlerdir; Nâgârjuna'ya uzun ömür iksirini ve "elmastan bir beden" vermişlerdir (Tantracı uygulamalarla büyüsel dönüşüm). Nâgârjuna sahip olduğu pek çok "güç" (*siddhi*) arasında altın elde etme yetkinliğine de sahiptir. Ülkede kıtlığın hüküm sürdüğü bir dönemde, Nâgârjuna altın elde etmiş ve uzak ülkelerden bu külçeler karşılığında tahıl ithal etmiştir. Büyücü ve simyacı olarak ünü Tantra dünyasının sınırlarını aşar. Somadeva'nın *Kathasaritsâgara*'sında (XI. yüzyıl) Nâgârjuna'nın, Chirâyus'un bakanı olduğu ve ölümsüzlük iksirini hazırladığı, ama İndra'nın bunun kullanılmasını ülkede yasakladığı anlatılır. *Prabandhacintâmani*, Nâgârjuna'nın havalarda uçmayı sağlayan "iksir"i bulmayı nasıl başardığını anlatır.

Kuşkusuz bu efsanelerin hiçbirisi bize Nâgârjuna'nın yaşam öyküsünü tam olarak belirleme imkanı vermiyor. Ama

simyayı büyüsel güçler (*siddhi*) arasında göstererek oldukça anlamlı ve değerli bilgiler sağlıyorlar bizlere. Bununla birlikte altın elde etme efsanesinin bazı metalurjik gözlemlerden kaynaklandığı doğrudur. *Rasopanisad*'a göre Nâgârjuna Malabar krallığında bir maden filizinden altın çıkarıldığını görmüştür. Nâgârjuna'nın bazı metalurji çalışmalarının (ya da aynı adlı başka birinin çalışmalarının) efsaneyle yer değiştirmiş olması olasıdır. Ama Nâgârjuna'nın bir Tantracı olduğu ve dindışı ortamlara çilecilere ya da büyücülere olduğundan daha az bağlı olduğu unutulmamalıdır. Pek çok simya ve Tantra kitabı onun adını taşımaktadır, özellikle de en önemli Hint simya eserlerinde adı geçmektedir.

Çilecilerin altın elde etme güçlerinden söz eden yalnızca Tantra incelemeleri değildir. *Shivasamhita* adlı hatha-yoga el kitabında, yoginin her tür sıradan madeni, dışkılarına ve idrarına sürterek altına dönüştürebileceği anlatılır. *Yogatattva-Upanisad* simyanın, yeni yoga yapmaya başlayan adayının, ilk yoga uygulamaları sırasında karşılaştığı bir engel olduğunu söyler, ama daha sonra demiri dışkı yoluyla altına dönüştürme gücünü *siddhi*'ler arasında sayar.

Efsanelerde ve Hint folklorunda çilecilerin bronzu ya da başka madenleri bazı bitkileri kaynatarak elde ettikleri sıvının yardımıyla altına dönüştürdüklerine dair anlatılara rastlanır. Ünlü bilge Caynacı Hemacandra, Devacandra'ya: "Genç bir çocukken bir parça bakır küçük bir ağacın özsuyuyla ovulup ... sizin talimatlarınıza uygun olarak ateşe konulduğunda altı-

na dönüşürdü. Bu küçük ağacın adını, özelliklerini ve gerekli ayrıntıları bize veriniz?" der. Bu bölüm *Prabandhacintâmani*'de yer alır, bu efsaneler derlemesinde[29] bir keşişin Raivataka dağında, dokunduğu her şeyi altına dönüştürmesini sağlayan bir iksir bulduğu anlatılır.

Sonuç olarak simya ve Tantracılık arasında sıkı bir ilişki olduğunu görüyoruz. Maden kimyasından edinilen bilgiler – gerek İslamiyet aracılığıyla ulaşmış olsun gerek Hindistan'da keşfedilmiş olsun– Sanskritçe edebiyatta Tantracılıktan önce yer almışlardır. Ama Tantracıları ilgilendiren bu bilimsel bilgiler değil, "gizemci" simya, madenlerin kozmik ya da mitolojik değerleri, simya işlemlerinin kurtuluşa ulaştırma işlevleridir. Yaşam iksirini ararken simya, gizemciliğe ve Hindistan'ın ölümsüzlük arayışındaki tinsel tekniklerine ve özellikle de sağlıklı ve ölümsüz bir bedene sahip olmayı amaçlayan Tantracılığa ve hatha-yogaya yakınlaşmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz gibi, İslam simyasının Hint simyası üzerindeki etkileri abartılmamalıdır. Budist yazılarda simyaya yapılan birkaç gönderme, simyanın bölgede, İslamiyetin etkili olmasından çok önce tanındığını göstermektedir. 150 ile 350

---

[29] Bunun yazarı Caynacı keşiş Merutunga'dır (XIV. yüzyıl) *Rasâdhyâya* adlı bir simya kitabı yazmıştır ve *Prabandhacintâmani*'de "altın insan"dan söz eder. Ayrıca Hindistan'da felsefe taşı efsanesine Ebu Fadhl'Allami'nin *Aîn-i-Akhari* eserinde rastlıyoruz; İngilizce çevirisi Blochmann ve Jarrett (Kalküta, 1873), II. cilt, s. 197.

yılları arasında yazıldığı söylenebilecek *Avatamsaka Sutra*'da (695-699'da Sikshânanda tarafından Çinceye çevirilmiştir) şunları belirtmektedirler: "Hataka adında bitkisel kökenli bir içecek bulunmaktadır. Bu içecekten bir *liang*, binlerce *liang* bronzu saf altına dönüştürebilir." Ve *Mahâprajnâpârâmitopadesha* (402-405'de Kumarajiva tarafından Çinceye çevrilmiştir) daha kesindir: "Geleneksel ilaçlarla ve büyülü sözlerle bronz altına dönüştürülebilir. Geleneksel ilaçların becerikli bir biçimde kullanılmasıyla gümüş altına ve altın da gümüşe dönüşebilir. Bir adam tinsel güçle kili ya da taşı altına dönüştürebilir." Bu "tinsel güçler" yogilerin ve Tantracıların *siddhi*'lerinden başka bir şey değildir. Budist din kuralları metinleri bizi iki sonuca götürmektedirler:

1. Hint simyası İslamiyetten çok önce de var olmuştur.
2. Bu simya, ön-kimyasal ve bilimsel tekniklere değil, gizemci tekniklere ("geleneksel ilaçlar, büyülü sözler, tinsel güçler) bağlıdır.

Hint simyası üzerinde İslam simyasının (yani İskenderiye simyasının) olası etkisi yalnızca Hindistan'a cıvanın Müslümanların işgalinin ardından girmesiyle kanıtlanabilir. Ama her şey bu kadar basit değildir. Hint simyasının cıvanın keşfiyle ve kullanılmasıyla doğduğunu varsaysak bile çok uzun zaman önce İslamiyetin etkisi altında olmayan "özgün bir simyanın" (*râsayâna*) var olduğunu ve Çin simyasıyla aynı amacı taşıdığını, yani uzun ömür ve ölümsüzlük arayışında

olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte cıvanın (aynı anda kimya işlemlerinde artan rolünün) İslam simyası tarafından Hindistan'a getirilip getirilmediğini inceleyelim.

Cıva, Hindistan'da IV. yüzyıldan bu yana, Sanskritçe yazılan bize kadar ulaşmış en eski tıp incelemesi olan *Bower Manuscript*'in yazıldığı dönemden beri bilinmektedir. Bu incelemenin bir bölümünde "bin yıl" yaşamak için yapılması gereken reçetelerin anlatıldığını görmek ilginçtir.[30] Başka bir bölümde sarmısağın ömür uzatma niteliğinden söz edilmektedir. Müller *Bower Manuscript*'te *râsa* adının cıva anlamında kullanılmadığını düşünmektedir; bu sorun hâlâ çözülmemiştir. Bazılarına göre cıva, Hindistan'da İÖ III. yüzyıldan, siyaset kitabı *Arthashastra*'nın yazıldığı dönemden beri bilinmektedir. Ama bu kitabın cıvayla ilgili bölümünün kitaba sonradan eklenmiş olma olasılığı vardır. Son araştırmaların ışığında cıvanın ve bununla ilgili simya uygulamalarının Hindistan'a Müslümanlar tarafından getirildiğini düşünen pek çok şarkiyatçının ve bilim tarihçisinin (A. B. Keith, Lüders, Ruska, Stapleton, R. Müller, Lippmann) görüşlerini yeniden gözden geçirmek durumunda olduğumuz doğrudur. Cıvanın Tanracılıkta belirgin bir rol oynadığı ve Tantracılığın etkili olduğu bölgelerin İslamiyetin en az etkisinde kalan bölgeler olduğu da bilinmektedir. Bazı Tantralarda cıva "yaşam gücünü veren ilke" olarak

[30] Bu bir deyimdir. "Bin yıl yaşamak" –Veda deyimi "yüzyıl yaşamak" gibi– çok uzun bir ömrü ifade etmektedir.

kabul edilmiştir ve bu kitaplarda Şiva[31] için cıvadan nasıl fallus yapılacağına dair öneriler bile bulunur. Hatta Tantraların tarihlerinin belirlenmesinden –ancak birkaç yıldır tam olarak saptanabilmektedirler– sonra bunlardan pek çoğunun İslamiyet öncesi döneme ait oldukları ortaya çıkmıştır; bu nedenle cıvanın "kutsal" amaçlı kullanımını Hintlilere Arap simyası getirmiş olamaz. En eski belgelerden *Kubjika-Tantra*'da Şiva, *pârada*'dan[32] (cıva) yaşam gücünü veren ilke olarak söz

---

[31] *Rudrayamala Tantra* Şiva'dan "cıva tanrısı" olarak söz eder. *Rasaratnasamuchchaya*, (IV. kitap) simyacı çırağının Şiva'ya tapması ve onu efendisi kabul etmesi gerektiğini söyler; ayrıca cıvadan bir fallus yapmalı ve buna tapmalıdır, çünkü simya Şiva tarafından ifşa edilmiştir. Aynı metinde bazı müstehcen ayinlerden söz edilir bu da Tantra ile simya arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. *Rasaratnakara*, Nâgârjuna'ya atfedilmektedir, tilmizi şu sözcüklerle betimler: "Akıllı, kendini işine adamış, günahsız ve tutkularının efendisi." *Rasaratnasamuchchaya* (VII, 30) daha kesindir: "Yalnızca hakikati sevenler, günaha eğilimlerini yenenler, Deva ve Brahmana tapanlar, kendi kendilerinin efendisi olanlar, diyetlerine ve rejimlerine göre yaşamayı öğrenmiş olanlar kimya işlemlerine girişebilirler." Bu erdemler listesine tüm çileci ya da sofu betimlerinde rastlamaktayız. Simyanın her şeyden önce kutsal bir etkinlik olduğunu görüyoruz; uygulanması için öncelikle saf olunması, yalnız ve çileci bir yaşam sürülmesi gerekmektedir. Laboratuvar bir ormanda, her tür kirlenmeden uzakta bulunur. Zaten pek çok simya metni Şiva'ya övgülerle doludur.

[32] Maheshvara'nın sözlüğünde (1111'de yazılmıştır) cıva için *harabîja* (sözcüğü sözcüğüne "Şiva'nın tohumu") terimi kullanılmıştır. *Bri-*

eder ve altı kere "sabitlendiğinde" ne kadar etkili olduğunu belirtir.

Bu "sabitleme" (ya da "öldürme") kimyasal bir işlemdir, simyanın metafizik işlevinin yerini laboratuvar deneylerine bırakmaya başladığı özellikle de geç dönemli metinlerde oldukça açıkça belirtilmiştir; Avrupa simyasından bilinen bir yöntem olan cıvanın kireçsileştirilmesi işlemidir bu ve Avrupa'da da "sabitleme" ya da "pıhtılaştırma" olarak bilinir. Cıvanın sabitlenmesinin "gizemci" anlamı bazı metinlerde çözülmüştür; bu kutsal madenin uçuculuğunun azaltılmasının "tinsel" bir anlamı vardır: dinamik, hareketli ilke durağan, kutsal bir ilkeye dönüşür. Ruhsal-zihinsel deneyin hareketliliği "indirgenmiş," ortadan kaldırılmıştır; bedenden kurtulmuş ruh "sabitlenmiş" cıva gibi durgundur. Simya işleminin aynı zamanda kurtarıcı bir işlevi de vardır. Dindar kişinin sağlık isteği, normal ruhsal yaşamın hareketliliğini ortadan kaldırma arzusu ve mükemmel, durgun özerkliğe kavuşmak ve ruhunu özgürleştirme isteği simya simgelerinin ve işlemlerinin birbirine karışmasıyla ifadesini bulur. "Sabitlenmiş" cıva arayışı ruhu ölümsüzlüğe kavuşturan "özgürlüğün" aranışıyla aynıdır. Bu kurtuluşa ulaşma amacı özellikle simya Tantralarında açıktır.

Bütün metinler sabitlenmiş cıvanın "gizemli" etkisine övgü düzerler. *Suvarnatantra*'da "öldürülmüş" cıva (*nashta-pishta*) yi-

---

hatsamhita, yani Varâhamihira'nın Ansiklopedisi'nde (587'de yazılmıştır) cıva'dan söz edilir ve bunun uyarıcı ve afrodizyak olarak kullanıldığını söyler.

yerek insanın ölümsüz olduğu; "öldürülmüş" bu cıvanın bir parçasının başka bir cıvanın yüz binlerce parçasını altına çevirebildiği; hatta simyacının bu cıvayla beslenen dışkısının ve idrarının bakırı altına dönüştürebildiği anlatılır. *Rudrayamala Tantra*'da şu bilgiler yer alır: Madenleri "öldürmeyi" sağlayan işlemler Şiva tarafından insanlığa açıklanmış ve sonraki inançlı kuşaklara aktarılmıştır. Şiva tam bir Tantra tanrısıdır; teknikleri, her zaman kurtuluşu getiren gizemci tekniklerdir.[33]

Rasaratnasamuchchaya'ya (I, 26) göre cıvayla özdeşleşerek insan önceki yaşamlarında işlediği günahların neden olduğu hastalıklardan kurtulabilir. Nâgârjuna'ya atfedilen *Rasaratnakara* insan bedenini ilahi bedene dönüştüren bir cıva iksirinden söz eder. (Burada Tantra ve hatha-yoga teknikliklerinin de amacının aynı olduğunu hatırlayalım.) Yine aynı metinde, Nâgârjuna, "kırışıklıkları, beyazlaşan saçları ve başka yaşlılık belirtilerini" yok eden reçeteler hazırlanabildiğinden söz eder. Böylece Tantracılıkla simya arasındaki sıkı ilişkiye bir kere daha tanık oluyoruz. "Mineral eczaları, insan bedeni üzerinde de madenler üzerindeki aynı etkiyi göstermektedir" denilir *Rasaratnakara*'da. (Bu eğretileme Hintli simyacıları etkilemiş olup[34] "gizemli" bir kavramı ortaya çıkarmıştır; madenler, in-

---

[33] *Rudrayamala Tantra* (I, 40) "öldürülmüş" cıvayı, metalik ışıltısını kaybetmiş, akıcı olmayan, daha hafif ve renkli vb olarak betimlemektedir.

[34] *Rasârnava* cıvayı öncelikle madenlere sonra insan bedenine uygulamayı önerir; bkz. Madhava'nın *Sarva-darsana-samgraha*'sında yer

san bedeni gibi, bunlara Şiva'nın kutsal erdemini aktaran cıva eczalarıyla "arındırılabilir" ve "kutsallaştırılabilirler." Bkz. Çin'de yeşim taşının kutsal erdemi.) Giz, Nâgârjuna'ya oniki yıl süren çile yaşamından ve "*Ficus religiosa* ağacına hükmeden" tanrıça Yakshinî'ye inancını sunduktan sonra bahşedilmiştir. Bu metnin özel bir önemi vardır. Çünkü simyanın gerçek kökenlerinin çile yaşamına, meditasyona ve gizemci tekniklere dayandığını bir kez daha kanıtlamaktadır. Ayrıca, simya ve bitki tapınçları arasındaki karanlık ilişkilere biraz ışık tutmaktadır (Yakshinî bitkilerin dişil demonlarını temsil etmektedir). Tantracılık, büyük bir sentezle Hinduzmin sınırları dışında kalan pek çok yerli tapıncı kendi inancı içine katmayı bilmiştir.[35] Bu tapınçlardan pek çoğu Aryen yapıda olmayan bitki tapınçlarıdır ve Hindistan'ın pek çok yerine yayılmışlardır. Tantracılık tarafından özümsenmiş yerli kültüre ait öğeler Himalaya bölgelerinde sık sık karşımıza çıkmaktadır.[36] Tantracılığa bu kadar sıkı organik bağlarla –tarihsel açıdan olduğu kadar yapısal açıdan da– bağlı olan Hint simyası, uygulamalarında ve simgelerinde, özellikle Himalayalar'dan olmak üzere yerli kültüre ait pek çok öğe barındırmaktadır. *Ra-*

---

alan metni (Sanskritçe baskı, *Anandâshrama Series*, s. 80).

[35] Dolaylı olarak simyayı da ilgilendiren tüm bu sorunlar için yogayla ilgili monografimize bakınız.

[36] Bkz. *Mahâ-Cina-Kramacâra*; bu kitapta bazı Tantra ritüellerinin Çin kökenleri verilmektedir. Annamlıların ya da Himalaya halklarının etkisi bugün Bengal'deki Tantralarda belirgindir.

saratnakara gibi bir simya kitabında tanrıça Yakshinî'nin varlığı ancak böyle açıklanmaktadır. Simya Tibet'e oldukça hızlı ve erken bir dönemde girmiştir; Tantra okullarının Budist keşişleri tarafından bu ülkeye sokulmuştur ve başka bir simya kitabı olan *Rasasara*'nın (XIII. yüzyıl) yazarı Tibetli Budistlerin kendisine pek çok şey öğrettiklerini açıklar.

Rasahridaya'ya göre simya, cüzzamı iyileştirebilir ve gençliğe kavuşturabilir (her zaman olduğu gibi "yaşlılık tanımayan gençlik ve ölümsüz yaşam" teması). *Kakachandeshvarimata-Tantra*'ya göre[37] "öldürülen" cıva, miktarının bin katı kadar altın üretebilir ve bakırla karıştırıldığında bakırı altına dönüştürebilir. *Rasendrachintâmani,* "öldürülen" ("sabitleştirilen") cıvanın etkisi üzerine en eksiksiz kaynağı bize ulaştırır:

"Bir miktar cıva, aynı miktarda arındırılmış kükürtle öldürüldüğünde olduğundan yüz kat etkili hale gelmektedir; bu miktarın iki katı kükürtle öldürüldüğünde cüzzamı iyileştirir; üç katı kükürtle öldürüldüğünde zihinsel yorgunluğu giderir; dört katı kükürtle öldürüldüğünde ak düşmüş saçları ve kırışıklıkları yok eder; beş katı kükürtle öldürüldüğünde veremi iyileştirir; altı katı kükürtle öldürüldüğünde her derde devadır."

Bu metnin kimyasal ve bilimsel değeri oldukça azdır; çünkü –bilindiği gibi– yirmibeş ölçü cıva ancak dört ölçü kü-

[37] Bu incelemede yaptığımız her saptama yalnızca Sanskritçe metinlerine dayanmaktadır. Modern yazarların yorumlarını ve açımlamalarını bu kitapta ele almadık.

kürtle karıştırılabilir bu ölçüden fazla her ölçü kükürt karışmadan uçar. Buna karşın oldukça ilginç bir metindir, çünkü bize Hint simyasının "deneysel" döneminin başlangıcını göstermektedir; simyanın geleneksel "gizemci" yanının yok olmaya ve doğal bir bilime dönüşmeye başladığı zamanı göstermektedir. Hintlilerin bazı bilimsel keşifler yapabildikleri konusunda kuşku yoktur.[38] Simya işlemleri, özgün anlamlarını kaybettiklerinde (daha önce sözünü ettiğimiz tüm metinlerin de kanıtladığı gibi maddi dünyayla hiç ilgisi olmayan anlamları) yeni bir mantık ve yeni bir varlık nedeni kazanmışlardır. Bizim kanıtlamaya çalıştığımız Hint simyasının kökende ön-

[38] Örneğin, XII. yüzyıldan bu yana madenlerin analizinde alevin renginin önemli olduğunu biliyorlardı (*Rasârnava*). Madencilik işlemleri Agrippa von Nettesheim ve Paracelsus'dan üç yüzyıl önce, hatta Avrupalı büyük kimyacılardan çok önce bilinmekteydi. İlaç yapımı konusunda Hintliler şaşırtıcı sonuçlara varmışlardı: Avrupalılardan çok önce kireçsileştirilmiş madenlerin içsel kullanımını biliyorlardı. İyatrokimyanın [tıp ve fizyolojinin kimya terimleriyle anlaşılabileceğine ilişkin bir kuram –yn.] kurucusu Paracelsus, Avrupa'da, sülfürlü cıvanın içsel kullanımından ilk söz eden kişi olmuştur. Oysa bu ilaç Hindistan'da X. yüzyıldan bu yana kullanılmaktaydı (bkz. Dr. Vrinda'nın *Siddha Yoga*'sı). Bu bilimin Hindistan'da başarıyla geliştirildiği tartışılmaz. XVIII. yüzyıldan sonra Avrupalılar Hintlileri çok gerilerde bırakmışlarsa bunun nedeni, bir yandan Müslümanların işgali öte yandan sanayi devriminden sonra Avrupa'da Avrupa bilimlerinin olağanüstü bir gelişim göstermeleridir.

kimya değil, "gizemci" bir teknik olduğudur.[39] Çok açık olmayan bilimsel unsurlar, ön-kimya metinleri, Hindistan'da en eski zamanlardan beri simya teknikleriyle *eşzamanlı olarak* var olmuşlardır. Kimya simyadan doğmamıştır. Kimya en başından beri simyayla birlikte, ama ondan ayrı bir biçimde var ol-

[39] *Bhairava*'yla (Tantracı ya da daha genel olarak Şivacı çileci anlamındadır) son bulun tüm simyacı adlarından kastedilen budur. Tarihte Manthânabhairava'dan, Svachchandabhairava'dan, Gahanânandanâtha'dan söz edilmektedir (*nâtha* Tantra kökenini belirten bir son ektir.) Ayrıca çeşitli simya kitaplarının az ya da çok efsaneleşmiş yazarlarından birkaçı da seksendört *siddha* (Tantracı büyücüler) arasında yer almaktadır. Örneğin Carpati'ye *Carpatasiddhanta* adlı bir eser atfedilmektedir; Gorakshanatha'ya (bir ortaçağ tarikatı tarafından girişimci ve yaratıcı olarak sözü edilen bu karanlık karakter, özellikle Nepal'de bir tanrı olarak kabul edilmektedir; bkz. yogayla ilgili monografimiz) *Gorakshasamhita* adlı bir eser atfedilirken Kapâli (bu genel bir adlandırmadır – *kapâlika* Tantracılığın en töretanımaz yandaşlarına verilen addır) simya kitabı *Rasarâjamahodadhi*'nin yazarı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca simya eserleri yazarları arasında Tantra edebiyatının tanınan adlarına rastlıyoruz: Mallâri, Siddha Bhaskara, Siddha Prânanâtha, Srînâtha vb. Bu kişiler kutsal ve erginlenmiş kişilerdir, yani ait oldukları çileci tarikatlerin gizemci geleneklerini temsil etmektedirler. *Yogatattva-Upanisad*'a göre yoginin önündeki engellerden birinin "madenlerle yapılan uygulamalar," yani simya uygulamaları olduğunu belirtmek ilginç olacaktır. Aslında Hintli çilecilerin kitaplarına inanacak olursak, bu dine yeni katılan için en tehlikeli ve en tutkulu eğilim, meditasyonla elde edilen "büyü güçlerinden" (*siddhi*) yararlanmayı istemektir.

muştur. Tamamen farklı iki düşünce yapısına sahiptirler. Yalnızca simyanın gerçek anlamını bilmeyen biri simyayı kimyayla özdeşleştirebilir. Simyanın her zaman tinsel bir işlevi olmuştur: hangi yoldan olursa olsun ölümsüzlüğe ya da özgürlüğe (aynı anlama gelir) kavuşmak. Kimya tamamen farklı bir amaca hizmet eder. Maddi dünyayı, fizik-kimya dünyasını tanımayı ve bu dünya üzerinde belli bir hakimiyet elde etmeyi amaçlayan bir tekniktir.

Çin'de olduğu gibi Hindistan'da da altın ve inciler kutsal erdemleri vardır, bu olguya daha önce Vedalar'da da tanık olmuştuk.[40] Altın yutulur[41] ve Hintli simyacılar (Çinli simyacılardan daha az olmak üzere) bu soylu madene dokunarak insanın kazandığı kutsal erdemden sık sık söz eder. Simyanın –dindışı, pragmatik, kesin bir simyanın– etkisi aynı şekilde Hint tıp biliminde de kendini göstermektedir. Vâgbhata'dan (Caraka ve Susruta'dan sonra üçüncü büyük Hintli doktor) bu yana tıp, maden esaslı eczalar kullanmaktadır. Böylece geçiş dönemi başlamıştır; bu yeni dönemin önde gelenlerinden Vrinda ve Chakrapani o güne kadar değerini kanıtlamış bitki

---

[40] *Atharvaveda* hâlâ "ömrü uzatan" inci geleneğini korumaktadır (hiç kuşkusuz denizcilikten kaynaklanmaktadır). İnci "tanrıların kemiği"dir ve "suda bulunmaktadır." İnci nazarlık hayatı korur ve ömrü yüzyıl uzatır.

[41] Altın ve öteki madenlerin içsel kullanımı için bkz. Vâgbhata (Ray tarafından söz edilmiştir). Ondan önce Susruta, kurşunun ve kalayın içsel kullanımını önermiştir (*Sutrashânam*, bölüm XXXVIII).

kökenli iyileştirme geleneğinden sonra tıpta mineral kökenli iyileştirme geleneğini başlatmışlardır. Bununla birlikte Vrinda'da da Chakrapani'de de hâlâ Tantra etkilerini görmemiz çok ilginçtir. Her ikisi de Tantra tapıncında kullanılan formülleri ve yöntemleri salık vermişlerdir.

Tantracılık döneminden hemen sonraki dönemde –P. C. Ray tarafından iyatrokimya dönemi olarak adlandırılmıştır– daha bilimsel, başka bir deyişle daha deneysel kaygıların baş gösterdiğini görüyoruz. Ölümsüzlük iksirinin aranışı ve öteki "gizemci" amaçlar yok olmaya başlamıştır ve yerlerini teknik reçetelere, laboratuvar deneylerine bırakmışlardır. *Rasaratnasamuchchaya* bu dönemin (XIII.-XIV. yüzyıl) tipik bir eseridir. Buna karşın bu kitap bile –ne kadar örtülü ve karmaşık bir biçimde de olsa– simya geleneğini deneysel bir teknik olarak değil, "gizemci" bir teknik olarak muhafaza etmektedir. Kitap, insanları yaşlılıktan, hastalıktan ve ölümden kurtaran tanrıya övgüler düzerek başlar. Bu övgülerin ardından Tantra ustalarının adlarının da aralarında yer aldığı simyacılardan oluşan bir liste gelir. Daha sonra ele alınan sorular arasında madenleri "arıtmayı" sağlayan gizemci formüller,[42] elmas ("ölümü yenen")[43] ve altının içsel kullanımı yer alır; simyanın kurtulu-

[42] Bu formüller *Rasaratnasamuchchaya*'da işlenen konular arasında yer alan simya işlemleridir.

[43] Elmas, kırılmaz görünüşüyle, tüm Hint gizemciliğinde önemli bir rol oynar. *Vajra* hem "elmas" hem "yıldırım" anlamına gelmektedir ve Buddha'nın Tantracılıktaki adıdır. Aynı adın pek çok gizli

şa ulaştıran işlevini ortaya koyan temalar da ele alınır. Bu arada bu temaların, daha sonraki pozitivist bir dönemde yazılan, gözlemleri ve doğal dünyada yapılan deneyleri çok takdir toplayan bir incelemede de yer aldığını unutmayalım. *Rasaratnasamuchchaya*'da pek çok kesin gözlem bulunur ve bunlar Avrupalı simyacıların gözlemlerinden aşağı kalmaz. Örneğin amonyakla, tüm simya dallarında ünlenen ve Asya'da özel bir ilgiye maruz kalan bu tuzla ilgili notlar çok önemlidir.[44]

Hintliler mükemmel metalurjistler olduklarını kanıtlamışlardır. Kutab'daki en az bin beşyüz yıllık demir kubbe XVIII. yüzyıla kadar tüm zamanların en büyük kubbesi olmuştur. Kimyasal analizler buradaki demirin hiçbir katkısı olmayan saf bir maden olduğunu kanıtlamışlardır. Metalurji antik Hindistan'ın en önemli zaferlerindendir. Metalurjiyle ilgili elimiz-

---

anlamı vardır – erotik, büyüsel, ayinsel anlamlar.

[44] Amonyağın Sanskritçe adı *navasâra*'dır. H. E. Stapleton oldukça seçkin bir araştırmada (*Sal-Ammoniac: A Study in Primitive Chemistry*) bunu açıklamaya çalışır; amonyağın Farsça karşılığı *nushadur*, Çince karşılığı *nau-sha*'dır der. B. Laufer, *Sino-Iranica*'sında (Chicago, 1919, s. 505) bu tür benzerliklerin hiçbir biçimde doğrulanmadığını söylemiştir. Amonyak önce Pers'te tanınmış ve kullanılmış, sonra Çin ve Hindistan'a geçmiştir. Julius Ruska bu sorun üzerine ayrıntılı bir inceleme yayımlamıştır: *Sal ammoniacus, Nusâdir und Salmiak*. Bu monografi dışında Ruska, tarihçilerin ulaşamadığı kimya dergilerinde birkaç makale yayımlamıştır, ama bu makaleler Lippmann tarafından *Enstehung und Ausbreitung der Alchemie*'de özetlenmiştir (II. cilt, s. 185-187).

deki belgelerde oldukça gelişmiş, ampirik, hatta sanayileşmiş teknikler yer almaktadır. Bununla birlikte Hindistan'da da, başka ülkelerde olduğu gibi, metalurjinin başlangıçta "kutsal" bir etkinlik olarak görüldüğünü unutmamalıyız. Bu dönemle ilgili çok az belgeye sahibiz; *Rigveda*[45] demircilerin bildiği bazı bitkisel ilaçlardan söz eder ve büyü, gizemcilik ve madencilik arasındaki karanlık ilişkileri de ortaya koyar. Bu ilişkiler Çin ve –daha sonra göreceğimiz gibi– Babil söz konusu olduğunda daha açıktır.

Simya Çin'de olduğu gibi Hindistan'da da farklı etkinlik alanlarını belirlemiştir. Ama bu etkiler bizi ilgilendirmemektedir, çünkü yakın zamanlı etkilerdir ve El Biruni'nin söz ettiği "özgün bilim"den (*râsayâna*) çok pragmatik kimya tekniğiyle ilgili etkilerdir.

Hint simyası üzerine eksiksiz bir inceleme yazmak bizim şu andaki kaygımız değildir. Bu konu, Asya simyasına bir giriş niteliği taşıyan bu çalışmanın sınırlarını fazlasıyla aşar. Bununla birlikte Hint simyasının bilimsel yönüyle ilgili önemli bir kaynakçaya Praphula Chandra Ray'ın iki cildinde yer verilmektedir. Her ikisi de simya adını taşıyan iki farklı tekniğin var olduğunu ortaya koymuş olmak şu anki amacımızı karşılamaktadır: ilki *râsayâna,* El Biruni'nin sözünü ettiği "özgün simya"dır, yani Tantracılıkla ve öteki büyücü-çileci okullarla

[45] *Rigveda*, X, 72, 2 (*jaratibhih oshadhibhih*). Bu mısranın yorumu Manindra Nath Banerjee'nin *Iron and Steel in the Rigvedic Age* adlı incelemesinde yer almaktadır.

sıkı ilişkiler içinde bulunan "gizemci" bir tekniktir; ikincisi, tıpla, metalurjiyle ve ampirik sanayi teknikleriyle ilişkili olan, nesnelerin somut yönleriyle ilgilenen ve ön-kimya olarak adlandırılabilecek bir tekniktir. Bu iki farklı teknik arasında hiçbir neden sonuç ilişkisi yoktur ve her birinin farklı zihinsel yapısı ve farklı kaygıları vardır. *Râsayâna* ruhun "dönüşümünü" amaçlayan bir tekniktir;[46] başka bir deyişle sonsuz yaşam ve tinin özgürleşmesinin peşindedir. İzlerini ortaçağda görmeye başladığımız öteki simya, tıpla ya da sanayiyle ilgili eczaların hazırlanmasıyla ilgilenmektedir. İlki metafiziksel bir teknik; ikincisi pragmatik bir tekniktir. Ne anlamlarıyla ne nesneleriyle ne de söz dağarcıklarıyla örtüşmektedirler. Bu ön-kimya tekniği Hindistan'da birkaç kez kendini göstermiştir – burada İran, Suriye ve Avrupa'daki başarısını asla yakalayamamıştır– ve İslam simyasından etkilenmiş olabilir.

Bu soruyu daha sonra yeniden ele alacağız.[47]

---

[46] Modern Hindistan'da simyayı hâlâ bu biçimde algılayan insanlar vardır. Örneğin Narayanaswami Aiyar, *Ancien Indian Chemistry and Alchemy of the Chemico-philosophical Siddântasystem of the Indian Mystics*'de ve Mookerji, *Rasa-hala-nidhi, Ocean of the Indian Medicine, Chemistry and Alchemy*'de simyayı bu biçimde ele alır. Ama bu eserlerin değeri konusunda ciddi kuşkularımız var.

[47] Başka bir incelemede, bu konuyla ilgili çok geniş bir kaynakça bulunmaktadır. Şimdilik simyanın gizemci bir teknik olarak değil, ampirik uygulamalar bütünü olarak anlaşılmasında dış kaynaklı etkilerin bir rolü olmadığını belirtmekle yetinelim. Gizemci bir teknik olarak simya kavramı Hindistan'a özgüdür, bu kavram Hint

zihniyetinin bir ürünü olduğu gibi Çin zihniyetinin de bir ürünüdür. Buna karşın Hintçe simya metinlerinde gördüğümüz sonradan eklenen "bilimsel" açıklamalar oldukça ilginçtir. Sık sık "Yalnızca kendi deneylerimle doğrulayabildiğim süreçleri açıklayacağım" türünden açıklamalara rastlamaktayız (bkz. *Rasendracintâmani*, Ray tarafından alıntılanmıştır). Bu tür açıklamalar eleştirel, deneysel ve pragmatik bir zihniyetin ürünüdürler – daha sonra ortaya çıkan bu görüşler geleneksel bilim anlayışını, zamanın ritmine, bilimsel doğrulama ve bireysel deneyler gerektiren ritme uyarlayarak kurtarmaya çalışmışlardır. Aynı türden açıklamalar Avrupa simya edebiyatında da yer almıştır (bkz. Berthelot, *La Chimie au Moyen Age*).

SİMYA SÖYLENCESİ

Simyanın özgün anlamının ve amaçlarının yeniden oluşturulması çağdaş tarihyazımına atfedilir. Çok kısa bir süre öncesine kadar, simya proto-kimya olarak kabul ediliyordu, yani sıradan bir ön-bilim olarak ya da tam tersine kültürle hiçbir ilgisi olmayan saçma batıl inançlar bütünü olarak görülüyordu.

İlk bilim tarihçileri simya metinlerinde kimyasal görüngülere ilişkin gözlemleri ya da yapılmış kabul ettikleri keşifleri aradılar. Ama bu tür bir bakış açısı büyük şiirsel eserleri tarihsel gerçeklikleri, ahlak ilkeleri ya da felsefi içerimleriyle değerlendirme anlamına gelmekteydi. Simyacıların doğabilimlerinin ilerleyişine katkıda bulundukları doğrudur, ama bunu dolaylı yollardan, minerallere ve canlı maddelere olan ilgilerinin bir sonucu olarak yapmışlardır, çünkü simyacılar "deneyler yapan" insanlardı, ama soyut düşünce ustaları ya da usta edebiyatçılar değildiler. Bununla birlikte "deneyselciliğe" yönelimleri yalnızca doğa alanında kalmamıştır. *Forgerons et alchimistes*[1] [*Demirciler ve Simyacılar*] adlı eserimde kanıtlamaya çalıştığım gibi simyacıların mineraller ya da bitkiler üstün-

[1] *Forgerons et alchimistes* (Paris, 1955). Bkz. "The Forge and the Crucible: A Postscript," *History of Religions* 8 (1968): 74-88.

de yaptıkları deneylerin oldukça tutkulu bir amacı vardı: bunların varlık kiplerini değiştirmek.

Tarihyazımının bakış açısındaki bu değişimin kendisi önemli bir kültürel görüngüdür, ama bu konunun incelemesi bizi oldukça uzaklara götürebilir. Tarihyazımının bu yeni yaklaşımını –yalnızca birkaç örnek vermek için– Joseph Needham ve Nathan Sivin'in Çin simyası üzerine yazdıkları araştırmalarında;[2] Paul Kraus ve Henry Corbin'in İslam simyasıyla ilgili araştırmalarında;[3] H. T. Shepard'ın Yunan simyasıyla ilgili eserinde[4] ve Walter Pagel ve Allen G. Debus'un Rönesans ve sonraki dönemle ilgili incelemelerinde[5] bulabileceğimizi söy-

---

[2] Joseph Needham, *Science and Civilisation in China* (Cambridge, 1954), II. ve V. cilt, 2 (1974); Nathan Sivin, *Chinese Alchemy: Preliminary Studies* (Cambridge, Mass. 1868); ayrıca bkz. *History of Religions* 10 (1970): 178-182.

[3] Paul Kraus, "Jabir ibn Hayyan: Conributions à l'histoire des idées scientifiques dans l'Islam, I-II," *Mémoires de l'Institut d'Egypte* (Kahire, 1942), s. 1-214 (1943), s. 1-406; Henry Corbin, "Le 'Livre du Glorieux' de Jabir ibn Hayyan," *Eranos Jahrbuch* 18 (1950); 47-114; bkz. *En Islam iranien*, I-IV (Paris, 1971-1972), dizin, cilt IV, özellikle şu sözcükler: alchimie, alchimique.

[4] Bkz. "Gnosticism and Alchemy," *Ambix* 6 (1957): 86-101; "The Redemption Theme and Hellenistic Alchemy," *Ambix* 7 (1959): 42-76; "The Ouroborus and the Unity of Matter in Alchemy: A Study in Origins," *Ambix* 10 (1962): 83-96.

[5] Walter Pagel'in sayısız metni arasında özellikle şu ilginçtir: *Paracelsus: An Introduction to Philosophical Medicine in the Era of the Renaissance* (Basel ve New York, 1958; Fransızca çevirisi: *Paracelse*, Pa-

lemekle yetinelim. Ayrıca John Dee'nin eseri gibi kısa süre önce yayımlanmış umut verici birkaç eserin adını da analım.

Simyayı özgün bağlamında yeniden ele almak için bazı unsurların hatırlanması gerekmektedir: simyanın olduğu tüm kültürlerde simya, her zaman içrek ya da "gizemci" geleneğe bağlı olmuştur: Çin'de Taoculukla, Hindistan'da yoga ve Tantracılıkla, Helenistik Mısır'da gnostiklerle, İslam ülkelerinde Hermesciliğin ve içrekliğin gizemci kollarıyla, Batıda ortaçağ ve Rönesans boyunca Hermesçilikle, Hıristiyan gizemciliğiyle ve Kabalacılarla anılmıştır. Özet olarak tüm simyacılar sanatlarının büyük içrek ve "gizemci" geleneklerin amaçlarına benzer ya da bu amaçlarla karşılaştırılabilecek amaçları olan içrek bir teknik olduğunu söyler.

Bazı simya uygulamalarının özel niteliklerini daha sonra inceleyeceğim. Şu an için *giz*'in, yani simya tekniklerinin ve öğretilerinin içrek aktarımlarının önemine değineceğim. En eski Helenistik metin *Physiké Kai Mystiké*'dir (İS II. yüzyıl dönemlerine denk gelir); bu metinde kitabın, Mısır'daki bir tapınağın sütununda saklandığı yerden nasıl bulunduğu anlatılır.

---

ris, 1963); *Das medizinische Weltbild des Paracelsus, seine Zusammenhänge mit Neuplatonismus und Gnosis* (Weisbaden, 1962). Ayrıca bkz. Allen G. Debus, *The English Paracelsians* (Londra, 1965); *The Chemical Dream of the Renaissance* (Cambridge, 1968); "Alchemy and the Historian of Science," *History of Science* 6 (1967): 128-138; "The Chemical Philosophers: Chemical Medicine from Paracelsus to van Helmont" *History of Science* 12 (1974): 235-259.

Hintçe klasik bir simya incelemesi olan *Rasarnava*'nın girişinde tanrıça, Şiva'dan *jivan-mukta* olmanın, yani "yaşamda özgürlüğe ulaşmış" bir varlık olmanın gizini kendine vermesini ister. Şiva bu gizin, tanrılar arasında bile çok az bilindiğini söyler. En ünlü Çinli simyacı Ko Hung da (260-340) gizin önemi üzerinde durur ve, "Giz, etkili reçetelerdir ... kullanılan maddeler sıradan maddelerdir, ama eğer bunlarla ilgili şifreyi bilmiyorsan bunları belirleyemezsin"[6] der. Simya ilmine vakıf olmamışlara simya metinlerinin kapalı olması Rönesanstan sonra tüm batı edebiyatında çok yaygın olarak kullanılan bir tema olmuştur. *Rosarium Philosphorum*'da sözü edilen bir yazar şunları söyler: "Yalnızca felsefe taşını yapabilen biri bununla ilgili sözleri anlayabilir."[7] *Rosarium* okuyucusunu, bu soruların, şiir sanatının fabllar ve meseller kullanması gibi "gizemci bir biçimde" aktarılması gerektiği konusunda uyarır. Kısaca "gizli bir dille" karşı karşıyayız. Bazı yazarlara göre, "kitaplarda gizin açıklanmamasıyla ilgili bir yemin" bile vardır.[8]

Oysa giz, hemen hemen bütün tekniklerin ve bilimlerin başlangıç dönemlerinde genel bir kuraldır: seramik, madencilik, metalurji, tıp ve matematik. Yöntemlerin, aletlerin ve re-

---

[6] Ko Hung, *Pao-p'u Tzu*, bölüm 16, çev. Lu-Ch'iang Wu ve Tenney L. Davis, *Proceedings of the American Academy of Arts and Sciences* 70 (1935): 221-284, özellikle bkz. s. 262-263.

[7] *Forgerons*'dan alıntılanmıştır, s. 170.

[8] Zadiht Senior, *Forgerons*'dan alıntılanmıştır, s. 170.

çetelerin Çin, Hindistan, Ortadoğu ve Yunanistan'da gizli aktarımıyla ilgili zengin bir kaynakça vardır. Hatta daha yakın bir dönemde, Galien gibi bir yazar öğrencilerinden birine, öğrettiği tıp bilimini, Eleusis mysteria'larındaki "*erginleme töreninin gizlerine*" sahip bir ergin gibi öğrenmesi gerektiğini söyler.[9] Aslında birine bir mesleğin, bir tekniğin ya da bir bilimin gizlerini verdiğinizde bu kişi erginleme sınamalarından geçirilmiş olur. Bununla birlikte, Asya ya da Batı simyası için, gizlerin aktarılması oldukça yaygın bir söylencenin önemli bir bölümünü oluşturur. Zamanın başlangıcında bu gizler efsanevi kişilere açıklanır, ama daha sonra özenle "mühürlenirler," yani saklanırlar. Bu uzun gizlilik dönemi kısa bir süre önce son bulur ve gizlere kavuşulur, ama yalnızca özel bir erginleme aşamasından geçmiş, seçilmiş birkaç sadık ve önemli öğrenci bu gizlere sahip olur.

Gizlerin zamanın başlangıcında açıklanıp sonra tekrar yüzyıllar boyunca saklı kalması ve kısa bir süre önce yeniden çözülmeleri ya da ortaya çıkarılmaları söylencesi son dört yüzyıl boyunca büyük bir yayılım gösterir. Bu temaya Hindistan, Ortadoğu, Mısır ve Akdeniz bölgelerinde rastlarız. Böylece Helenistik çağda, Platon'u izleyen Pontuslu Heraklides'den (300-310) sayısız kehanet kitaplarına, kıyamete ilişkin eserlere ve sözde Yahudi yazıtlarına ve *Corpus hermeticus*'a kadar bir "gizlerin açıklanması edebiyatı" oluşur.[10]

---

[9] Bkz. *De Usu Partium*, 7:14

[10] Martin Hengel tarafından alıntılanan ve incelenen metinlere bakı-

Bu metinlerde açıklanan gizler yakın tarihteki belirli ve önemli olaylarla ilişkili olabilir (kehanet eserlerinde ya da kıyamete ilişkin eserlerde olduğu gibi) ya da bu gizlerin mükemmelliğe, "bilgeliğe," selamete ya da ölümsüzlüğe kavuşturacak yöntemleri açıkladıkları ileri sürülür.

Simya edebiyatı bu ikinci kategoriye aittir; Çinli, Müslüman, Hintli ve Avrupalı simyacıların yazıları, insanları iyileştirecek ve böylece insan ömrünü uzatabilecek, adi madenleri mükemmeleştirecek, yani bunları simya altınına dönüştürecek ve insanlarla ölümsüzlüğü birleştirecek yöntemlerden, deneylerden ve reçetelerden söz ederler. Simya eserinin [Büyük Eser –yn] gerçekleşmesinin gizlilik kuralını ve örtülülüğü kaldırmaması ilginçtir. Ko Hung'a göre,[11] iksiri elde eden ve ölümsüz olan (*hsien*) simyacılar dünyada dolaşmaya devam ederler, ama ölümsüzlüklerini gizlerler ve yalnızca birkaç simyacı arkadaşı tarafından bilinirler. Hindistan'da Sanskritçe ve yerli dilde yazılmış kimi ünlü *siddhi*'lerden, yani yüzyıllardır yaşayan, ama bunu çok ender olarak ortaya çıkaran simyacı-yogilerden[12] söz eden engin bir edebiyat vardır. Orta ve batı Avrupa'da da aynı inanç vardır: bazı Hermesçiler ve sim-

---

nız, *Judaism and Hellenism* (Philadelphia, 1974), I, s. 211-243; II, s. 139-164.

[11] *Pao-p'u Tzu*, 3. bölüm, çev. Eugene Feifel, *Monumenta Serica* 6 (1941): 113-211, özellikle s. 182 vd.

[12] Bkz. M: Eliade, *Yoga: Immortality and Freedom* (New York; 1958), s. 296-297 (*Le Yoga*, basım 1972, s. 299-300).

yacılar çağdaşlarının haberi olmadan yüzyıllar boyunca yaşamışlardır (örneğin Nicolas Flamel ve eşi Pernelle) XVII. yüzyılda aynı söylence Gülhaçlarla ilgili olarak ve bir yüzyıl sonra daha yaygın bir biçimde Saint-Germain Kontu hakkında anlatılmıştır.

Bu söylence, yani karanlık ve uzun bir gizlilik döneminden sonra yeniden keşfedilen gizler ve bu gizlere kavuşan, ama çalışmalarında bu gizleri saklamayı sürdüren birkaç erginle ilgili bu söylence, simyanın kavranması açısından çok önemlidir. *Opus* [Büyük –yn] (Eser) aşamaları erginlemeden, yani insanlığın durumunu kökten değiştirmeyi amaçlayan özel deneylerden oluşur. Ama başarıya ulaşan ergin yeni oluşumunu dindışı bir dilde ifade edemez bunu ifade etmek için "gizli" bir dil kullanmalıdır. Öte yandan Buddha'nın *Bhikkus*'larına "mucizevi güçlerini" (*siddhi*) göstermeyi yasaklaması gibi başarıya ulaşan ergin, olağanüstü uzun ömrü, "dünya üzerindeki ölümsüzlüğü" gizlemelidir: Çünkü bu tür "mucizevi güçler" cahillerin kafasını karıştırıp masumları yoldan çıkarabilir.[13] Burada simyanın kökenlerini tartışmaya niyetli değilim,[14] ama simyanın peşinde olduğu sağlık ve uzun ömür, adi madenlerin altına dönüştürülmesi, ölümsüzlük iksirini

---

[13] Bkz. Eliade, *Yoga*, s. 179 (*Le Yoga*, s. 184-184).

[14] Bkz. Eliade, "The Forge and The Crucible: A Postscript," s. 77-78; N. Sivin, *a.g.y.*, s. 22-23; Robert P. Multhau, *The Origins of Chemistry* (New York, 1967), s. 82-83; ve özellikle J. Needham, *Science and Civilisation in China*, cilt 2, s. 14 vd.

bulma amaçlarının ardında çok eskilere dayanan bir batı ve doğu tarihi olduğunu göstermek istemekteyim. Bu ön-tarih önemli bir söylencesel-dinsel yapı ortaya koyar. Aslında uzun bir ömür, gençleşme ya da ölümsüzlük vaat eden bir kaynaktan, bir ağaçtan ya da başka bir maddeden söz eden sayısız söylence vardır. Vedaların *soma*'sı, İranlıların *hacma*'sı, Yunan *ambrosia*'sı ve ölümsüzlük iksirini içeren efsanevi Kelt kazanı ya da Gençlik Pınarı, ulaşılması güç bir ağaçtan elde edilen gençlik meyveleri ve mucizevi otlar saymakla bitmez. Gerçekten de tüm simya geleneklerinde, özellikle de Çin geleneğinde özel bitkiler ve meyveler ömrü uzatma ve sonsuz gençliği bulma sanatında önemli bir rol oynarlar.

Arkaik söylencesel-ritüel şemayla simya arayışı arasındaki bağ, iyi bilinen simgesel kökene dönüş töreninin uyarlanması ve yeniden yorumlanmasıyla açıkça ortaya konur. Antik Hindistan'da erginleme ritüelinin ilk biçimi (*diksa*) ayrıntılı olarak *regressus ad uterum*'u [ana rahmine geri dönüş, çn] canlandırır: başoyuncu simgesel olarak dölyatağını temsil eden bir çadıra kapatılır: bir embriyon olur. Çadırdan çıktığında rahimden çıkan bir embriyondur ve "tanrıların dünyasına doğan" canlı olarak kabul edilir.[15] Hint tıbbının en büyük uzmanı Caraka'nın hastaları iyileştirmek ve yaşlıları gençleştirmek için benzer bir tedaviyi salık vermesi çok kayda değer bir unsurdur: hasta karanlık bir odaya kapatılır ve burada bir *regressus*

[15] Bkz. M. Eliade (*Initiations, rites, sociétés secrètes*), 2. basım, Paris, 1976, s. 118-119.

ad uterum yaşar. (Örneğin bu tedavi 1938 yılının Ocak-Şubat aylarında pandit [Brahman bilge ve din adamı –yn] Mandan Mohan Mahaniya'ya uygulanır. Hint basını bilgenin odadan çıktığında altmış yaşında göründüğünü aktarır.) *Ayurveda*'nın bir bölümü özellikle gençleşmeye adanmıştır ve *râsayâna*, "organik özsu yolu" adını taşır.[16] *Râsayâna* terimi sonraları "simya" için kullanılır ve *rasa* sözcüğü daha sonra "cıva" anlamında kullanılmaya başlanır. El Biruni bu terimi, "altın" anlamına geldiğini düşünerek küçümser. Böylece erginleme ayini, ana rahmine simgesel dönüş, sonra en yüksek ruhsal düzeyde yeniden doğmak Hindistan'da geleneksel tıp sistemine gençleştirme tedavisi olarak girer. Ayrıca aynı teknik, sonraki kullanımlarında "simya" anlamında kullanılır.

Regressus ad uterum Taocuların "embriyon soluğu" tekniğinde uygulanır. Tilmiz, bir dölüt gibi kapalı devrede nefes almayı dener. Ünlü bir Tao deyişinde bu yoga egzersiziyle amaçlanan hedef açıklanır: "Temele inerek, kökene dönerek, yaşlılık kovulur ve dölüt durumuna dönülür."[17] Başka bir Tao metninde şu açıklama yer alır: "Yüce Bağışlayıcı Buddha (Yonlai Tathagata) bu nedenle ateşle çalışma (simyasal) yöntemini bulur ve yeniden (gerçek) doğasına kavuşmak ve yaşam kayna-

---

[16] Bkz. Arion Rosu, "Considérations sur une technique du *rasayana* ayurvedique," *Indo-Iranian Journal* 17 (1975): 1-29, özellikle s. 4-5.

[17] *T'ai-si K'eou Kiue* ("Oral Formulas for Embryonic Breathing"), *Forgerons et Alchimistes*'dan alıntılanmıştır, s. 129.

ğını (tamamen) bulmak için insana *dölyatağına yeniden girmeyi* öğretir."[18] Bu motife Batı simyasında çok sık rastlanır. Kitabımda verdiğim pek çok örnek arasında Paracelsus'un şu cümlesini tekrarlamak isterim: "Tanrı'nın krallığına girmek isteyen önce bedenen annesine dönmeli ve orada ölmelidir." XVIII. yüzyıldan bir incelemede: "İkinci kez doğmazsam göğün krallığına ulaşamam. Bu nedenle anneme dönmek ve burada yenilenmek istiyorum ..." denmektedir.[19] Tüm bu simgeler, tüm bu ritüeller ve teknikler ortak bir düşünceye gönderme yapmaktadır: gençleşmek ya da uzun bir ömre sahip olmak için kökenine dönmelisin ve yaşama yeniden başlamalısın. Ama bu düşünce, zamanı, yani geçmişi silme olanağını düşündürtmekte ve zamanın akışı üzerinde belirli bir kontrol sağlamayı varsaymaktadır. Aynı düşünceyi, eski zamanların madencilerinin ve metalurjistlerinin inançlarında ve uygulamalarında bulmamız mümkündür. "Mineraller toprak ananın kutsallığını paylaşırlar. Maden filizlerinin Toprağın karnında tıpkı embriyonlar gibi, ne eksik ne fazla, 'büyüyüp geliştikleri' düşüncesiyle çok erken dönemlerde rastlaşıyoruz. Metalurji sanatı böylece ebelik sanatına dönüşür. Madenci ve metalurjist yeraltı embriyolojisinin gelişmesini sağlarlar: Maden filizlerinin büyüme sürecine müdahale ederler, doğanın eserine katkıda bulunurlar ve toprağın daha hızlı doğum yapmasını sağlarlar." Kısacası teknikleriyle insan, Zamanın yerine geç-

[18] *Forgerons*'dan alıntılanmıştır, s. 124.

[19] *Forgerons*'dan alıntılanmıştır, s. 159.

mekte ve emeği, Zamanın eserinin yerini tutmaktadır.[20]

Bu tür bir kavrayışın sonuçlarını yeniden tartışacağız; ateş sayesinde metalurjistler "çocuk" maden filizlerini "yetişkin" madenlere dönüştürürler, bu düşüncenin ardında, zamana bırakıldığında maden filizlerinin, annelerinin, yani Toprağın bağrında "saf" madenlere dönüşecekleri düşüncesi vardır. Dahası "gerçek" madenler bir ya da iki binyıl rahatsız edilmeden "yetişmeleri" için bırakıldıklarında altına dönüşürler. Bu inanç pek çok toplumda yaygındır ve Avrupa'da sanayi devrimine kadar varlığını sürdürmüştür. İÖ II. yüzyılda Çinli simyacılar "adi" madenlerin uzun yıllar sonra "soylu" madenlere dönüşeceklerini söylemişlerdir. Güneydoğu Asya'daki bazı halklar aynı düşünceleri paylaşırlar. "Annamlılar maden yataklarında bulunan altının yüzyıllar sonra oluştuğuna ve zamanın başlangıcında, toprak eşelendiğinde altının olduğu yerde bakır bulunulacağına inanırlardı."[21]

Bu kadar örnek vermek yeter. XVIII. yüzyıldan batılı bir simyacıyı anmakla yetineceğim. "Eserlerinin oluşum aşamasında dışarıdan engellerle karşılaşmazsa doğa her zaman eserini tamamlar (...). Bu nedenle mükemmel olmayan madenlerin doğuşunu düşük ya da anormal yaratıklar gibi düşünmeliyiz, çünkü doğa eylemi sırasında yolundan döndürülmüştür ve elini kolunu bağlayan bir direnişle karşılaşmış, alıştığı biçimde yoluna devam etmesini engelleyen engellerle yolundan

[20] Bkz. *Forgerons*, s. 8.

[21] Bkz. *Forgerons*, s. 53.

döndürülmüştür (...). Yalnızca bir tane maden yaratmak isterken pek çok maden yaratmak durumunda kalmıştır." Yalnızca altın "arzuladığı çocuktur." Altın "meşru çocuğudur, çünkü yalnızca altın gerçek eseridir."[22]

Altının "soyluluğu" olgunlaşmış meyve olmasındandır; öteki madenler "bayağıdır," çünkü olgunlaşmamışlardır. Başka bir deyişle Doğanın tek arzusu mineral krallığının tamamlanması, tamamen "olgunlaşmasıdır." Doğal yollarla altına dönüşmek madenlerin kaderidir, çünkü Doğa mükemmelliktir.

Altının bu biçimde yüceltilmesi bizim bir an duraksamamıza neden olmaktadır; muhteşem bir *Homo faber* söylencesi vardır: tüm bu söylenceler, efsaneler, destanlar, doğanın ilk insanlar tarafından keşfini anlatırlar. Ama altın bu *Homo faber* söylencesinin bir parçası değildir; *Homo religiosus*'un bir yaratısıdır; bu maden tamamen simgesel ve dinsel nedenlerle değer kazanır: İnsanların alet ya da silah yapmadıkları halde kullandıkları ilk maden altındır. Taşın kullanılmasından bronzun, demirin, çeliğin işlenmesine dek tarih boyunca teknolojik gelişmelerde hiçbir rol oynamamıştır. Ayrıca altın çıkarılması en güç madendir; altı ila oniki gram altın elde etmek için bir tona yakın maden filizi çıkartılmalıdır.

Alüvyonlu rezervlerin işlenmesi daha kolaydır, ama verimi daha düşüktür: bir metre küp kuma birkaç santigram düşer. Buna karşın petrolün çıkarılması çok daha basit ve kolaydır; bununla birlikte firavunlar döneminden beri insanlar altının

[22] *A.g.y.*

peşinden koşmaktan hiç vazgeçmemişlerdir. Doğanın ve insan varlığının giderek kutsallığını kaybetmesine karşın altının başlangıçtaki simgesel değeri hiçbir zaman kaybolmamıştır.

İÖ VIII. yüzyıldan sonra yazılan Veda sonrası dönemin ritüel metinleri *Brahmanalar*'da "Altın ölümsüzlüktür" denir. Sonuç olarak, madenleri simya altınına dönüştüren iksir bulunduğunda ölümsüzlüğün sırrı da bulunmuş demektir; madenlerin dönüşümü mucizevi bir gelişimdir. Ünlü simyacı Arnold de Villanova, "Doğada, sanatla keşfedildiğinde ve mükemmelliğe ulaştırıldığında dokunduğu tüm adi maddeleri dönüştüren saf bir madde vardır" der. Başka bir deyişle, iksir (ya da felsefe taşı) doğanın eserini özümser ve bunu tamamlar. Frater Simone da Colonia'nın *Speculum minus alchimiae*'da dediği gibi: "Bu sanat, bize iksir adı verilen bir ilaç yapmayı öğretir, bu ilaç, adi madenlerin üstüne döküldüğünde bunları tamamen mükemmelleştirir ve ilacın yapılmasının nedeni de budur."[23] Ben Jonson oyunu *L'Alchimiste*'de [*Simyacı*] (II. perde, II. sahne) aynı düşünceyi işler. Bu oyunun kişilerinden biri olan Surly, madenlerin gelişiminin hayvan embriyolojisiyle ortak noktalar paylaştığı biçimindeki simya görüşünü kabul edip etmemek arasında tereddüt etmektedir. Bu düşünceye göre civcivin yumurtadan çıkması gibi her tür maden Toprağın bağrında yavaş yavaş olgunlaşarak altına dönüşmektedir. Surly'ye göre, "yumurta doğa tarafından civciv doğurmak üzere düzenlenmiştir ve *in potentia* [potansiyel olarak –yn] civciv-

[23] *Forgerons*'dan alıntılanmıştır, s. 172-173.

dir." Subtle ona cevap verir: "Toprağın bağrında yeterince kaldıklarında altına dönüşebilecek kurşun ve öteki madenler için de biz aynı şeyleri söylüyoruz." Oyundaki başka bir kişi Mammon şunları ekler: "İşte bizim sanatımızın eseri budur."

İksir bütün organizmaların zaman ritmini arttırabilir, böylece büyümelerini hızlandırır. Ramon Lull şunları yazar: "Baharda, taş, muazzam ve harikulade sıcaklığıyla, bitkilere hayat verir: Su (dolu) bir ceviz kabuğunda bir tuz taneciği kadarını eritir ve bununla bir asmayı sularsan asma mayıs ayında olgunlaşmış üzümler verir."[24] Çin simyası, Arap ve batı simyası gibi, iksirin tedavi edici erdemlerini göklere çıkarır. Ko Hung, iksirin adi madenleri "iyileştirebildiğini" ve bunları altına çevirebildiğini sık sık tekrarlar; Roger Bacon iksir ya da taş ifadesini kullanmadan, *Opus Majus*'unda, "En adi madenin bozuk yönlerini ve saf olmayan niteliklerini yok eden tıp biliminin bedenin saf olmayan yönlerini arındırdığını ve bedenin bozulmasını engelleyerek ömrü yüzyıllar boyunca uzattığını" söyler. Arnold de Villanova'ya göre, "Felsefe taşı tüm hastalıkları iyileştirir (...). Bir ay sürecek bir hastalığı bir günde, bir yıl sürecek bir hastalığı oniki günde, daha uzun süreli bir hastalığı ise bir ayda iyileştirir. Yaşlıları gençleştirir."[25] Ben de kendi açımdan, *opus alchimicum*'un [Simya Eseri –yn] temel gizinin, ergine, insan zamanı ve kozmik zaman üzerinde egemenlik vermek olduğunu düşünüyorum.

---

[24] Bkz. *Forgerons*, s. 173.

[25] *A.g.y.*

Doğada üç önemli zaman ritmi vardır; jeolojik zaman, bitki ve hayvan zaman ve insan zamanı. Başka bir deyişle doğa yaşayan dev bir organizmadır, doğayı oluşturan her şey –mineraller, taşlar, bitkiler, hayvanlar ve insanlar– bir döllemenin, filizlenmenin ve doğumun sonucudur. Bununla birlikte, zaman ritimleri her yaşam biçimi için farklıdır; maden filizlerinin olgunlaşması binlerce yıl sürer, oysa bitkiler birkaç ayda filizlenir, meyve verir ve ölürler. Zamanı yönlendirmek için farklı ritimlerini kontrol etmek ve böylece zaman döngülerini birbiriyle değiştirebilmek gerekir. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi ilk madenciler ve metalurjistler madenlerin gelişimini ateşle hızlandırabileceklerine inanmaktaydılar. Simyacılar daha hırslıydılar: Adi madenleri daha soylu madenlere ve en sonunda da altına dönüştürecek "iyileştirmeyi" ve olgunlaşmayı hızlandırmayı düşünmüşler ve daha da ileri gitmişlerdir: iksirleri, insanları iyileştirecek ve gençleştirecek, ömürlerini sonsuza kadar uzatacak ve ölümsüz kılacaktır. Özet olarak simyacılar için yaşam, organik zamanın "epiphania"sıdır [cisimleşmesidir –çn]. Ama simyacının doğanın doğal döngüsüne aktif bir biçimde müdahale etmesi "eskataloji" olarak adlandırabileceğimiz yeni bir boyut ortaya çıkarır.

Simya *opus*'u: iyileşme, hızlı olgunlaşma ve doğanın yarattıklarının mükemmeleştirilmesi *doğal bir eskataloji* doğurmuştur; simya, doğanın "sonunu ve zafer dolu eserini" zamanından önce tamamlar.

Aynı düşünceye, Teilhard de Chardin'in, İsa aracılığıyla

kozmik kurtuluşun gerçekleşeceği, yani kozmik maddenin ayinin kutsallığıyla dönüşeceği inancında da rastlıyoruz.

Daha sonra göreceğimiz gibi, Teilhard de Chardin'in iyimser teolojisiyle, özellikle İsa'nın tamamlayacağı kozmik eskatoloji umuduyla geç dönem batı simyasının dinsel ideolojisi arasında bir paralellik vardır.

Ama bu sorunlardan söz etmeden önce simyanın orta ve batı Avrupa'daki gelişimini kısaca anlatmalıyız. İtalya Rönesansının başında Yeni Platonculuğun ve Helenistik Hermesçiliğin yeniden keşfi iki yüzyıl süren genel bir heyecan dalgası yaratmıştı. Bugün Yeni Platoncu ve Hermesçi öğretilerin felsefe ve sanat üzerinde çok derin ve etkili izler bıraktığını biliyoruz; böylece simya etkisindeki kimya, tıp, doğabilimleri, eğitim ve siyasal kuramın gelişmesinde büyük rol oynadılar.[26]

Simyayla ilgili olarak maden filizlerinin gelişmesi, madenlerin dönüşmesi, iksir ve gizlilik kuralı gibi bazı temel ögelerin ortaçağdan Rönesans ve Reforma kadar tüm Avrupa'da yaygınlaştığını hatırlamamız gerekir. Örneğin XVII. yüzyıl bilim adamları, madenlerin gelişmesi düşüncesinden kuşkulanmak şöyle dursun, kendilerine, simyacıların doğaya yardım edip etmediklerini, "doğaya müdahale ettiklerini söyleyenlerin dürüst insanlar mı yoksa düzenbaz ya da yalancı insanlar mı olduklarını"[27] sorup durdular. İlk büyük kimyacı olarak

[26] W. Pagel, *Paracelsus*; Frances Yates, *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition* (Chicago, 1965); Yates, *The Rosicrucian Englishtenment*.

[27] Betty J. Teeter Dobbs, *The Foundation of Newton's Alchemy*, s. 44.

kabul edilen Herman Boerhaave (1664-1739) ampirik deneyleriyle tanınmasına karşın madenlerin dönüşümüne inanır ve göreceğimiz üzere Newton'un bilimsel devriminde simyanın çok önemli bir yeri vardır. Ama Yeni Platonculuğun ve Hermesçiliğin etkisiyle ortaçağın geleneksel Arap ve Batı simyası etki alanını genişletmiştir. İnsan, kozmos ve en yüce Tanrı arasında ruhsal aracıların rol oynadığı konusunda ısrar eden Yeni Platoncu düşünce Aristotelesçi düşüncenin yerini alır. Simyacının doğayla işbirliği yaptığına ilişkin bu eski evrensel inanç İsa inancına bağlı bir anlam kazanır. Simyacılar, İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişiyle kendini feda ederek insanlığı kurtarması gibi, *opus alchimicum*'un da doğanın kurtuluşunu getireceğine inanırlar. XVI. yüzyıl Hermesçisi Heinrich Kunrath, felsefe taşını "makrokozmosun oğlu" İsa'yla özdeşleştirir ve bu taşın bulunmasıyla, İsa'nın insan denilen mikrokozmosa bütünlüğünü vermesi gibi, makrokozmosun gerçek doğasının bulunulacağına inanır.[28] C. G. Jung, Rönesans ve Reform dönemi simyasının bu yönüne büyük önem verir; İsa'yla felsefe taşı arasında kurulan paralelliği de büyük bir özenle inceler.[29] XVIII. yüzyılda Benedikten Dom Pernety, Hıristiyan *Mysterium*'unun simya açısından yorumunu şöyle özetler:[30]

---

[28] *A.g.y.*, s. 54.

[29] Özellikle bkz. *Psychology and Alchemy*, çev. R. F. C. Hull, 2. basım, (Princeton, 1968), s. 354 vd ("The Lapis-Christ Parallel").

[30] Dom. A. J. Pernety, *Dictionnaire mytho-hermétique* (Paris, 1758; yeniden basım, "Arche" serisi, Milano, 1969), s. 349.

"... İksirleri, dünyanın evrensel ruhunun bakire bir toprakta büyüyen bir parçasıdır, bu iksir toprağın bağrından çıkarılmalı ve dokunulmaz mükemmelliğe, yani zafere ulaşmadan önce gerekli bütün işlemlerden geçirilmelidir. İlk hazırlama işlemi sırasında, Basile Valentin'in dediği gibi, kanı akana kadar acılar içindedir; çürüme sırasında ölür; beyaz renk siyah rengin yerini alınca mezarın karanlıklarından çıkar ve zaferle dirilir; aşırı bir biçimde incelmiş olarak göğe yükselir; Ramon Lull'un dediğine göre burada, yaşayanları ve ölüleri sorgular ve herkesi yaptıklarına göre değerlendirir." "Ölüler" insanın saf olmayan, özünden uzaklaşmış kısmıdır, ateşe dayanamaz ve Gehenne'de [Cehennem –çn] yok olurlar.

Rönesanstan bu yana, antik simya, daha yakın zamanlı gizemci ve Hıristiyanlık etkisindeki yorumları gibi, doğabilimlerinin ve sanayi devriminin zaferini getiren olağanüstü kültürel dönüşümde belirgin bir rol oynar. İnsanlığın kurtuluşu umudu ve simya *opus*'uyla doğanın kurtarılışı Giacchino da Fiore'den bu yana Batı Hıristiyanlığını meşgul eden radikal *Renovatio* [Yeniden Doğuş –çn] özleminin bir uzantısıdır. Bu yenilenme, bu "tinsel Rönesans," Hıristiyanlığın en önemli hedefidir, ama pek çok nedenden ötürü kurumsal din yaşamında giderek önemini kaybeder. Bu, daha çok, özgün "tinsel Rönesans" özlemine, kolektif bir *métanoia*'ya ve ortaçağ ve Rönesansının bin yıl halk hareketlerine, vahiy teolojilerine, gizemci vizyonlara ve Hermesçi gnostik düşünceye esin kaynağı olan dönüşüm umududur; *opus alchimicum*'un kimyasal yeni-

den yorumu olarak adlandırabileceğimiz harekete esin kaynağı olan da bu umuttur. (1527'de doğan) ünlü simyacı, matematikçi, çokyönlü bilgin John Dee, İmparator II. Rudolf'a dönüşümün gizini bildiğini söyler; okült işlemlerle, özellikle de simya işlemleriyle serbest kalan tinsel güçlerin dünyayı değiştirebileceğini düşünür.[31] İngiliz simyacı Elias Ashmole, pek çok çağdaşı gibi, simyanın, astrolojinin ve büyünün dönemin bilimlerini kurtaracağını ileri sürer. Paracelsus ve Van Helmond'un müritleri için ancak "kimya felsefesi" (yani yeni simya) ya da "gerçek tıp bilimi" incelenerek doğayı anlamak mümkündür;[32] göğün ve yerin gizlerinin anahtarı astronomi değil, kimya olacaktır; simyanın kutsal bir değeri vardır.

Yaradılış kimyasal bir süreç olarak algılandığına göre yersel ve göksel görüngüler de kimyasal terimlerle açıklanır; "kimya filozofu," makrokozmosla mikrokozmos arasındaki ilişkilere dayanarak toprağın ve göğün cisimlerinin gizlerini keşfedebilir. Robert Fludd kan dolaşımının kimyasal bir tanımını verir ve bunu güneşin dünya çevresindeki dönüşüyle özdeşleştirir.[33]

Çağdaşlarının çoğu gibi, Hermesçiler ve "kimya filozofları"

---

[31] Bkz. Peter French, *John Dee*; R. J. W. Evans, *Rudolf II and his World*, s. 218-228, John Dee'nin Khunrath üzerindeki etkisi için bkz. Frances Yates, *The Rosicrucian Enlightenment*, s. 37-38.

[32] A. G. Debus, "Alchemy and the Historian of Science," s. 134.

[33] A. G. Debus, "The Chemical Dream of the Renaissance," s. 7, 14-15.

tüm din, toplum ve kültür kurumlarını radikal bir biçimde değiştirmek istiyor ve bu devrimi hazırlıyorlardı.

Bu evrensel *Renovatio*'nun ilk aşaması bilimde reformdur ve 1614 yılında yazarının adı olmadan yayımlanan küçük kitap *Fama fraternitatis*, bilgide bir yenilenme döneminin müjdesini vererek Gülhaç düşünce akımını başlatır.

Tarikatın efsanevi kurucusu Christian Rosenkrantz, tıp biliminin gerçek gizlerini bilmekle ve tüm bilimlerin ustası olmakla ünlüydü. Giz olarak kalan pek çok kitap yazmıştır ve bu kitaplara yalnızca Gülhaçların sahip oldukları sanılmaktadır.[34] Böylece XVIII. yüzyılın başında pek çok defa tanık olduğumuz bir süreç başladı: efsanevi bir kişi, yüzyıllar boyunca gizli kalan bir gizzi gizlice birleşen bir grup erginlenmişe açıklar. Pek çok Çin, Tantra ve Helenistik metinde belirtildiği gibi bu keşif, gerçeğin ve selametin peşindeki samimi insanların duyması için dünyaya açıklanırken dinsizler için hep bir sır olarak kalır. *Fama fraternitatis*'in yazarı aslında tüm Avrupalı bilim adamlarından sanatlarını tanımaları ve bu devrimi daha da ilerilere götürmek için Gülhaçlara katılmalarını istemekteydi. Bu çağrının yankıları o kadar büyük oldu ki on yıl-

[34] Debus, "The Chemical Dream," s. 17-18. *Fama Fraternitatis, The Rosicrucian Enlightenment* içinde yeniden yayımlanmıştır, s. 238-251. *Fama*'nın, *Confessio Fraternitatis R. C.*'nin (1615) ve J. V. Andreae'nin (1586-1654) *The Chymical Marriage of the Christian Rosencreutz*'unun Fransızca çevirisi Bernard Gorceix tarafından yapılmıştır: *La Bible des Rose-Croix* (Paris, 1970).

dan kısa bir süre içinde bu gizli örgütle ilgili yüzlerce kitap ve inceleme yayımlandı. 1619'da, *Fama*'nın yazarı olduğu düşünülen Johann Valentin Andreae *Christianopolis*'i yayımladı; bu eser Bacon'un *Nouvelle Atlantis*'ini [*Yeni Atlantis*] etkiledi.[35] *Christianopolis*'te Andreae "kimya felsefesi" üzerine kurulu yeni bir bilgi yöntemini geliştirmeyi amaçlayan bir dernek kurulmasından söz ediyordu. Bu ütopik kent-örgütün inceleme merkezi bir laboratuvar olacaktı ve burada "gökle yer birleşecek" ve "toprağın tanrısal gizemleri ortaya çıkarılacaktı."[36]

Fama fraternitatis'in ve Gülhaçların savunucuları arasında Kraliyet Fizikçiler Koleji üyesi Robert Fludd da yer alıyordu ve Fludd gizemci simyanın yandaşlarındandı. Okült bilimler konusunda ciddi bir donanıma sahip olmayan bir kimsenin doğa felsefesinin en üst bilgi düzeyine erişmesinin olanaksız olduğunu söylüyordu; onun için "gerçek tıp" bu felsefenin temelini oluşturuyordu; mikrokozmos bilgimiz, yani insan bedeniyle ilgili bildiklerimiz bize evrenin yapısını öğretiyor ve bizi Yaratıcımıza yönlendiriyordu; hatta evren hakkında ne kadar çok şey öğrendikçe insan hakkında o kadar çok bilgi

---

[35] Bkz. Andreae, *Christianopolis an Ideal State of the Seventeenth Century*, Felix Emil Held tarafından çevrilmiştir (New York ve Londra, 1916), Bkz. ayrıca Yates, *The Rosicrucian Enlightenment*, s. 145-146; Debus, "The Chemical Dream," s. 19-20; John Warwick Montgomery, *Cross and Crucible, Johann Valentin Andreae (1586-1654), Phoenix of the Theologians*, I-II (La Haye, 1973).

[36] *Christianopolis* (çev. Held). s. 196-197.

sahibi oluyorduk.[37]

Bazı yakın zamanlı, özellikle de Delsus ve Frances Yates'in incelemeleri –"kimya felsefesi" ve okült bilimler üzerine kurulu– doğabilimleri araştırmalarının sonuçlarını bir kez daha gün ışığına çıkardı. Simya reçetelerinin çok iyi donanımlı laboratuvarlarda gerçekleştirilen deneylerce derinleştirilmesine verilen önem ussal kimyanın önünü açtı ve düzenli bir biçimde yapılan bu bilgi alışverişleri sonuç olarak sayısız bilimsel akademi ve derneğin kurulmasına neden oldu. Bununla birlikte "gerçek simya" söylencesi bilimsel devrimin yaratıcılarını etkilemeye devam etti. 1658 yılında yayımlanan bir denemede Robert Boyle tıpla ve simyayla ilgili gizlerin açıklanmasını ve herkese açılmasını önerdi;[38] Newton, simyanın gizlerinin

---

[37] Robert Fludd, *Apologia Compendiaris Fraternitatem de Rosea Cruce Suspicionis et Infamiae Maculis Aspersam, Veritatis quasi Fluctibus abluens et abstergens* (Leiden, 1616), s. 89-93, 100-103, Debus tarafından alıntılanmıştır, *a.g.y.*, s. 22-23.

[38] Bu deneme Margaret E. Rowbottom'un bir ekiyle yeniden yayımlanmıştır: "The Earliest Published Writing of Robert Fludd," *Annals of Science* 6 (1950): 376-389. "If ... the Elixir be a secret, that we owe wholly to our Makers Revelation, not our own industry, methinks we should not so much grudge to impart what we did not labour to acquire, since our Saviours prescription in the like case was this: *Freely ye have received, freely give*," vb [Eğer ... İksir bir giz ise, ki bunu tümüyle Vahiy Yapıcılarımıza borçluyuz, yoksa bizim eserimiz değildir, o zaman kazanmak için uğraş vermediğimiz bir şeyi vermekte fazlasıyla gönüllü olmalıyız; çünkü benzer

açıklanmasının tehlikeli olacağını düşündü ve Kraliyet Bilimler Derneği sekreterine bir mektup yazarak Boyle'un "bu konudaki mutlak gizi" saklaması gerektiğini söyledi.[39]

Newton, bazıları başarıyla sonuçlansa bile incelemelerinin ve simya deneylerinin sonuçlarını asla yayımlamadı; ama simyayla ilgili yazdığı ve 1940 yılında kadar göz ardı edilen sayısız elyazması Prof. Dobbs tarafından çok iyi bir biçimde *Les Fondements de l'alchimie newtonienne* [*Newton Simyasının Temelleri*][40] adlı eserde incelendi. Dobbs'a göre Newton "antik simyanın tüm eserlerini daha önce olmayan ve daha sonra olmayacak bir biçimde" incelemişti (s. 88). Bu eserlerde kozmoloji sistemiyle bağlantılandırmak için küçük dünyanın yapılarını araştırdı ve yerçekimi yasasının keşfi bile onu bütünüyle mutlu etmedi. 1668-1696 yılları arasında yoğun olarak gerçekleştirdiği deneylerine karşın küçük cisimlerin hareketine yön veren enerjiyi bulmayı başaramadı, ama buna karşın 1679 ve 1680 yıllarında ciddi bir biçimde yörünge deviniminin dinamiğini incelemeye başladı; bu, kozmosun kimyasal çekimine

---

bir durumda Kurtarıcılarımızın buyruğu şudur: *Seve seve aldın, seve seve ver* -yn]; Rowbottom, s. 384. Bu kısım Dobbs tarafından da alıntılanmıştır, *The Foundations of Newton's Alchemy*, s. 68-69.

[39] Henry Oldenburg'a 26 Nisan 1676 tarihinde gönderilen bu mektuptan (Newton, *Correspondance*, II, s. 1-3) belli bölümlere Dobbs da yer vermiştir, *a.g.y.*, s. 195.

[40] Newton'un simyayla ilgili el yazmalarının 1936-1939 yılları arasında John Maynard tarafından kısmen bulunuşuna kadar süren tarihi Dobbs tarafından verilmiştir, s. 6 vd.

ilişkin görüşlerinin uygulanmasıydı.[41]

Mac Guire ve Rattons'un gösterdiği gibi Newton en başından, "Tanrı'nın birkaç seçilmiş kişiye doğa felsefesinin ve gerçek dinin gizlerini açıkladığına; sonraları bu bilginin kaybolduğuna, ama sonra kısmen bulunabildiğine ve bu gizin fablarla ve söylencesel formüllerle örtülü bir biçimde dolaştırıldığına; bu biçimde dindışından korunduğuna ve modern zamanlarda bu gizin ancak deneylerle ifşa edilebileceğine" inanmıştı.[42]

Bu nedenle Newton gerçek gizlerin buralarda saklı olduğuna inanarak en içrek alanlara yönelmişti.

Modern mekanik fiziğin babasının ilksel okültün ortaya çıkarılmasına dayanan teoloji, dönüşüm ilkesini ve simyanın temellerini hiçbir zaman inkar etmemesi çok ilginçtir. *Optique* adlı incelemesinde, "Maddelerin ışığa dönüşümü ve tersi, bu tür bir dönüşümü sağlamak üzere yönlendirilmiş doğa yasalarına uygundur,"[43] der. Prof. Dobbs'a göre, "Newton'un simya

---

[41] Richard S. Westfall, "Newton and Hermetic Tradition," *Science, Medicine and Society in the Renaissance. Essays to honor Walter Pagel*, ed. Allen G. Debus (New York, 1972), II. cilt, s. 183-198, özellikle s. 193-194; Dobbs, s. 211.

[42] Dobbs, s. 90, E. McGuire ve P. M. Rattansi'yi temel alır, "Newton and the 'Pipes of Pan'," *Notes and Records of the Royal Society of London*, 21 (1966): 108-143.

[43] Newton, *Opticks* (Londra, 1704; 4. basımda yeniden gözden geçirilmiştir (1730); New York, 1952), s. 374, Dobbs tarafından alıntılanmıştır, s. 231.

düşüncesi doğruluğundan kuşku duyulmayacak bir kesinliğe sahipti ve 1675'ten sonra tüm kariyeri bir ölçüde simyayı mekanik felsefeyle bütünleştirmeye adanmıştı."[44] *Principia*'yı yayımladığında rakipleri Newton'un güçlerinin aslında okült güçler olduğunu söylediler. Oysa Dobbs'a göre bu eleştirilerin dayanağı şudur: "Newton'un güçleri, Rönesansın okült edebiyatındaki yakınlaşan ve uzaklaşan sırları fazlasıyla andırıyor. Ama Newton bu güçlere maddenin ve enerjinin konumuna denk ontolojik bir konum kazandırdı. Bu güçleri çoğaltarak mekanik felsefeye imgesel etki mekanizmasının üzerine çıkma olanağı verdi." Prof. Richard Westfall, *Force in Newton's Physics* adlı kitabında sonuç olarak modern bilimin, Hermesçi gelenekle mekanik felsefenin birleşmesinden doğduğunu ve bu bilimin görkemli gelişimi içinde Hermesçi mirası reddettiğini ya da yadsıdığını söylemiştir.[45] Başka bir deyişle Newton mekaniğinin başarısı bilimsel idealin yok oluşu oldu; aslında Newton ve çağdaşları çok farklı bir bilimsel devrim bekliyorlardı. Paracelsus, John Dee, Comenius, J. V. Andreae, Ashmole, Fludd ve Newton birbirlerinden ne kadar farklı olasalar da simyada, Rönesansın yeni-simyacılarının umutlarını ve doğanın kurtuluşu hedefini geliştirip yaygınlaştırarak daha iddialı bir girişimin modelini gördüler: yeni bir bilim yöntemiyle in-

---

[44] *A.g.y.*, s. 230.

[45] Richard S. Westfall, *Force in Newton's Physics. The Science of Dynamics in the Seventeenth Century* (Londra ve New York, 1971), s. 377-391; Dobbs, *a.g.y.*, s. 211.

sanın mükemmeleştirilmesi. Onlar için bu tür bir yöntem son derece inançlı bir Hıristiyanlığı doğabilimleri –tıp, astronomi, mekanik fizik– ve Hermesçi gelenekle bütünleştirebilirdi. Bu iddialı bağdaştırma daha önce Aristotelesçi Platonculuğun ve Yeni Platoncuların metafiziklerinin özdeşleştirilmesiyle karşılaştırılabilecek yeni bir din yaratmak anlamına geliyordu. XVII. yüzyılda bilginin bu biçimde işlenmesi Hıristiyan Avrupa'nın son dinsel çabasıydı. Pythagoras ve Platon antik Yunanistan'da bilimin dinsel sistemlere bağlanmasını başarmışlardı, bu sistemler özellikle Çin kültüründe kendilerini göstermekteydi: kozmolojik, etik ve "varoluşçulukla" ilgili saptamalar olmadan sanatı, bilimi ve teknolojiyi, anlamamız olanaklı değildir.

Sonuç olarak simyanın oldukça eski bir projenin son aşamasını tamamladığı söylenebilir. Bu proje ilk insanlar doğayı dönüştürmeye çalıştığı an doğmuştu. Simyanın dönüşüm kavramı, insanlığın, doğanın dönüşümü etkinliğine olan sonsuz inancının son ifadesiydi. Simya söylencesi çok ender birkaç iyimser söylenceden biridir: aslında *opus alchimicum* doğayı yalnızca dönüştürmekle, mükemmeleştirmekle ya da yenilemekle kalmaz sağlığa ve sonsuz gençliğe, yani ölümsüzlüğe kavuşturarak insanın varoluşunun mükemmelleştirilmesini de amaçlar.

Dinler tarihi açısından bakarsak insan simya sayesinde özgün mükemmelliğini keşfeder; bu mükemmelliğin kaybedilişi tüm dünyada sayısız trajik efsaneye konu olmuştur.

Simyacı için insan bir *yaratıcıdır*: doğayı yeniler ve zamana hükmeder; tanrısal yaradılışı mükemmelleştirir. Bu "doğal eskataloji," Teilhard de Chardin'in kurtuluşa inanan, evrimci kozmik teolojisiyle karşılaştırılabilir; Chardin'in teolojisi ender rastlanan iyimser Hıristiyan teolojilerindendir. XIX. yüzyıl ideolojisinde simya ideallerinin sürmesinin nedeni kuşkusuz, hayal gücü sonsuz bir yaratıcı varlık olarak insan kavramıdır. Bu idealler, bu dönemde tamamen dindışılaştırılmış ve simya kaybolduktan sonra bile varlıklarını sürdürmüşlerdir. Deneysel bilimlerin zaferi, simyanın rüyasını ve ideallarini ortadan kaldıramadı. Ama XIX. yüzyılın yeni ideolojisi bu idealleri ve rüyayı sonsuz ilerleme söylencesi çevresinde kristalize etti. Deneysel bilimlerle ve sanayileşmenin ilerlemesiyle doğrulanan bu ideoloji, simyacıların bin yıllık rüyalarını aldı ve radikal bir biçimde dindışılaştırılmalarına karşın bu rüyalara yeni bir ivme kazandırdı.[46] Doğanın mükemmelleştirilmesi ve kurtuluşu söylencesi, farklı bir biçimde, doğayı dönüştürmek, özellikle de doğayı "enerjiye" dönüştürmek isteyen sanayileşmiş toplumların Prometeusçu projelerinde varlığını sürdürdü.

Yine XIX. yüzyılda insan zamanı kontrol altına almayı başardı ve organik olan ya da olmayan varlıkların doğal ritimlerini hızlandırma isteğinin yavaş yavaş gerçekleşmeye başladığını gördü oysa organik simyanın sentetik ürünleri zamanı hızlandırmanın, hatta ortadan kaldırmanın olanaklı olduğunu, doğanın binlerce yılda ürettiği malzemeleri laboratuvarda

[46] Eliade, *Forgerons*, s. 178-179.

birkaç dakikada üreterek göstermişlerdi. Birkaç basit protoplazma hücresi olarak dahi olsa "yaşamın sentetik olarak yaratılması" XIX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar bilimin en büyük rüyasıydı.

İnsen fizik-kimya bilimleriyle doğayı fethederek zamanın kölesi olmadan kendi kendisinin rakibi olabilir, çünkü bundan böyle bilim ve iş gücü artık birlikte çalışmaktadır. Kendi özünün kendisi olduğunu bilerek, işlek zekası ve çalışma kapasitesiyle modern insan zamanın rolünü üstlenmiş ve zamanın akışını kendi lehine çevirmiştir. Tabii başından beri çalışmaya zorunludur; ama geleneksel toplumlarda çalışmak liturjik ve dinsel bir boyuta sahipken bugün modern sanayi toplumlarında tamamen dindışı bir boyut kazanmıştır. Tarihinde ilk kez insan öteki toplumlarda çalışmayı kutsal kılan araçlara gereksinimi olmadan doğadan "daha iyi ve daha hızlı" üretebilmektedir.

İnsan emeğinin kökten bir biçimde dindışılaştırılması ateşin bulunmasının, tarımın keşfedilmesinin sonuçlarıyla karşılaştırılabilecek sonuçlar doğurmuştur.

Ama bu da başka bir hikâyedir....[47*]

---

[47] Bkz. *Forgerons*, s. 182-85.

* 1976 yılında yazılan bu metin ilk olarak Mircea Eliade'ye adanan *Cahier de L'Herne*'de yayımlanmıştır.

KAYNAKÇA

Narayanaswami Aiyar, *Ancient Indian Chemistry and Alchemy of the Chemicophilosophical Siddântasystem of the Indian Mystics,* Madras, Ist National Oriental Congress, 1925.

Prabodh Chandra Bagchi, *le Canon bouddhique en Chine: les traducteurs et les traductions*, Paris, 1927.

Manindra Nath Banerjee, "Iron and Steel in the Rigvedic Age," *Indian Historical Quaterly*, cilt V, n° 3, Eylül 1929. – "On Metals and Metallurgy in Ancient India," *a.g.y.*, 1927.

A. Barth, *Oeuvres*, Paris, 1914.

Samuel Beal, *Buddhist Records of the Western World.*

Marcelin Berthelot, *la Chimie au Moyen Age*, Paris, 1893.

Black, *The Prehistoric Kansu Race.*

E. Bretschneider, *Botanicon Sinicum.*

Édouard Chavannes, "le Cycle turc des douze animaux," *T'oung Pao*, cilt VII, 1906. – *les Mémoires histroques de Sseu-ma Ts'ien*, Paris, 1899. – *Mémoire sur les religieux éminents qui allèrent chercher la loi dans les pays d'Occident*, Paris, 1894.

W. E. Clark, "Sâkadvîpa and Svetadvipa," *Journal of American Oriental Society*, cilt 39, 1919.

Ananda Coomaraswami, "Yaksas," *Smithsonian Miscellaneous Collections*, cilt 80, n° 6, Washington, 1928.

Henri Cordier, *Biblioteca Sinica*, Paris, 1884. – "Vâghbhata," *Journal asiatique*, 1901.

Sir C. Coyajee, "Bahram Yastht, Analogues and Origins," *Journal of the Asiastic Society of Bengal*, 1928.

William Crooke, *Tribes and Castes of the N. W. Provinces*, Kalküta, 1898.

Tenney L. Davis ve Lu Ch'iang-wu, "Chinese Alchemy," *The Scientific Monthly*, New York, 1930.

J. J. M. De Groot, *Religion in China*, New York, 1912. – *The Religious System of China*, Leyde.

Georges Dumézil, *le Festin d'immortalité*, Paris, 1924.

Mircea Eliade, "Contributii la Psihologia Yoga," *Revista de Filosofie*, 1931, n° 1. – "Cunostintele botance în vechea Indie," *Buletinul Societatii de Stiinte din Cluj*, cilt V, 1931. – "Il rituale hindu e la vita interiore," *Ricerche Religiose*, cilt VIII, 1932.

Elliot, *The History of India as Told by Its Own Historians*, Londra, 1869.

Forke, *Die Gedankenwelt der chinesischen Kulturkreiss*, Berlin, 1927. – "The Theory of the five elements and the classifications based thereon," Lu Heng'in çevirisinin II. cildine Ek, *Beibände zu den Mitteilungen des Seminars für Orientlische Sprachen*, 1911.

Fryer, *A New Account of East India and Persia*, ed. W. Crooke, 1912.

Giseler, "les Symboles du jade dans le taoïsme," *Revue d'histoire des religions*, 1932.

Marcel Granet, *la Civilisation chinoise*, Paris, 1929. – *Danses et Légendes de la Chine ancienne*, Paris, 1926. – *La Pensée chinoise*, Paris, 1934.

Albert Grünwedel, "Die Geschichten der 84 zauberer (Mahasiddhas) aus dem itibetishen übersetz," *Baessler Archiv*, cilt V, Leipzig, 1916. – *Taranatha's Edelsteinminne*, Berlin, 1914.

Hanbury, *Science Papers*.

Hertel, *Indische Märchen*, Jena, 1921.

F. Hirth, *China and the Roman Orient*, Şanghay, 1885.

F. Hirth ve W. W. Rockhill, *Chan Ju Kua: His Work and the Chinese and Arab Trade ... entitled Chu-fan-chi*, Saint Petersburg, 1911.

Hoernle, *The Bower Manuscript*, Kalküta, 1893-1912.

P. S. Iyengar, "The Diamonds of South India," *Quaterly Journal of Mythic Society*, cilt III, 1914.

O. S. Johnson, *A Study of Chinese Alchemy*, Şanghay, 1928.

Jolly, *Festschrift Windisch* içinde, Leipzig, 1912.

A. B. Keith, *A History of Sanskrit Literature*.

Berthold Laufer, "Asbestos and Salamander," *T'oung Pao*, cilt XVI, 1914. – *The Beginnings of Porcelain in China*, Field Museum, Chicago, 1917. – *Diamond*, Field Museum, Chicago, 1915. – *Jade, a Study in Chinese Archeology and Religion*, Field Museum, Chicago, 1912. – *Sino-Iranica*, Field Museum, Chicago, 1919.

S. Lévi, "Un nouveau document sur le bouddhisme de base époque dans l'Inde," *Bulletin of Oriental School of London*, 1931.

Ed. von Lippmann, *Enstehung und Ausbreitung der Alchemie*, Berlin, 1919-1931.

W. A. Martin, *The Lore of Cathay*, New York, 1901.

Henri Maspero, *la Chine antique*, Paris, 1927. – "Communautés et moines bouddhistes chinois aux IIe et IIIe siècles," *Bulleti n de l'École française d'Extrême-Orient*, 1910.

Aldo Mieli, *Pagine di Storia della Chimia*, Roma, 1922.

Mookerji, *Rasa-jala-nidhi, Ocean of Indian Medicine, Chemistry and Alchemy* (birden fazla ciltte Sanskritçe metin ve İngilizce çevirileri, Kalküta, 1926).

M. Mucioli, "L'arsenio preso I cniesi," *Archivio di Storia della Scienza*, cilt VIII.

J. C. Oman, *The Mystics, Ascetics and Saints in India*, Londra, 1903.

Geo. Phillips, "Calicut and Aden," *Journal of Royal Asiatic Society*, 1896.

Praphula Chandra Ray, *A History of Hindu Chemistry*, 2. baskı, Kalküta, 1903.

Hemchandra Raychaudhuri, *Early History of the Vaishnava Sect*, Kalküta, 1920.

Reinaud, "Mémoire sur l'Inde antérieurement au milieu du XIe siècle d'après les écrivains arabes, persans et chinois," *Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles-lettres*, cilt XVIII, Paris, 1849. – *Relation de voyages faits par les Arabes et les Persans dans l'Inde et à la Chine*, 1. kitap, Paris, 1845, çev. d'Abu-zeyd-Al-Hassan de Syraf.

W. W. Rockhill, "Notes on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean," *T'oung Pao*, cilt XVI, 1915.

Julius Ruska, "Sal ammoniacus, Nusâdir und Salmiak," *Sitzungsberichte der Heidelberg Akademie der Wissenschaften*, Heidelberg, 1923.

C. Şachau, *Alberuni's India,* yeni baskı, Londra, 1910.

Sâdhanamâla, ed. Benoytosh Bhattacharya, *Gaekvard Oriental Series*, 1928.

G. Sarton, *Introduction to the History of Science*, Baltimore, 1927.

Sarva-darsana-samgraha, Benares, *Anandâshrama Series* içinde Sanskritçe baskıdan İngilizceye çevirenler: Cowell ve Grough, 4. baskı, Londra, 1904.

L. de Sausure, "les Origines de l'astronomie chinoise," *T'oung Pao*, seri 1, cilt XI.

Shadidullah, *les Chants mystiques de kanha et de Doha-Kosa*, Paris,

1928.

Haraprasad Shastri, *A Cataloque of Palmleaf and selected Paper Manuscripts belonging to the Durbar Library, Nepal*, Kalküta, 1905.

Shiva-Samhita (III, 54). Sanskritçe ve Ray Bahadur Gris Chandra Vidyarnava'nın İngilizce çevirisi, Allahabad, 2. baskı, 1923.

G. Elliot Smith, *The Evolution of the Dragon*, Manchester, 1919.

H. E. Stapleton, "Sal-Ammoniac: A Study in Primitive Chemistry," *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, cilt I, n° 2, Kalküta, 1905. – ve R. F. Azo, "Chemistry in Iran and Persia in the 10th Century A. D.," *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal*, cilt III, n° 61.

Subhâsita-Samgraha, ed. Bendall, *Muséon*'dan parçalar, yeni seri, cilt IV-V, Louvain, 1905.

Albert Tscheppe, *Histoire du royaume de T's'ien*, Şanghay, 1909 (*Variétés sinologiques*'nin 27. cildi).

Giuseppe Tucci, "Animadversiones Indicae," *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, cilt XXVI, 1930. – "Di una leggendaria biografia cinese di Nâgârjuna," *Bilychnis*, 1923. – *La Scienza nella Cina Antica* (*Manuale di Storia della Scienza Antichita*, Ek II, d'Aldo Mieli, Roma, 1925).

Voyages de François Bernier, docteur en médecine de la faculté de Montpellier, Amsterdam, chez David Paul Marret, 1723.

Waddell, *Lamaism*.

A. Waley, "Notes on Chinese Alchemy," *Bulletin of the Oriental School of London*, cilt I, fas. 1, 1930. – "References to Alchemy in buddhist Scriptures," *Bulletin of the Oriental School of London*, cilt VI, 1932. – *The Travels of an Alchemist*, Londra, 1931.

Watters, *On Yuan Chwang's Travels in India*, Londra, 1904.

Werner, *Myths and Legends of China*, Londra, 1924.

Wieger, *Histoire des croyances religieuses et des opinions philosophiques en Chine*, Hien-hien, 2. baskı, 1922. – *les Pères du système taoïste*, Hi-en-hien, 1913.

Winternitz, *Some Problems of Indian Literature*, Kalküta, 1925.

Wünsche, *Die Sage von Lebensbaum und Lebenswater*, Leipzig, 1905.

W. P. Yetts, "The Eight immortals," *Journal of the Royal Asiatic Society*, 1916.

Yogatatta-Upanishad, Upanisad'ın Sanskritçe baskısı, Vasudev Laksh-man Shâstri Panshikar, 3. baskı, Bombay, 1925.

Yule, *Travels of Marco Polo*, ed. H. H. Cordier, 1903.

DİZİN

adak, 12, 30, 37
akciğer, 22, 36
altın ilacı, 34
altın insan, 13, 51
altına dönüştürme, 35, 50, 51, 75
ambrosia, 42, 76
amonyak, 63
Anavatapta, 28
Annamlılar, 57, 79
antimon, 43
Arap kimyası, 11
Arap simyası, 7, 45, 54, 82, 85
Arapça, 44
Araplar, 38, 39
Aristoteles, 85, 94
Arthashastra, 37, 53
arıtma, 35, 62
āsana, 32
asbest, 34
Ashmole, Elias, 87, 93
Asya simyası, 39
ateş, 17, 21, 25, 37, 50, 77, 79, 83, 86, 96
Avatamsaka Sutra, 52
ay, 20
Ayurveda, 77

Babil, 64
Babil simyası, 7
Bacon, Roger, 82, 89
bakır, 47, 48, 50, 56, 58, 79
bal, 25
Bambu Kitabı, 18
bağdaştırmacılık, 37, 94
beş element, 21
Bernier, François, 41
beyin, 36
Biruni, El, 44, 45, 64, 77
böbrek, 21, 22, 36
Boerhaave, Herman, 85
Bower Manuscript, 53
Boyle, Robert, 90, 91
Brahmanalar, 81
Brahmanlar, 30, 43, 54, 77
bronz, 50, 52, 80
Buddha, 28, 42, 62, 75, 77
büyüsel erdemler, 13, 15, 18

Caraka, 61, 76
Cengiz Han, 30
Ch'ang-ch'un, 30
Chardin, Teilhard de, 83, 84, 95
Chavannes, E, 12, 21, 27, 28
Christianopolis, 89
cıva bilimi, 46

Corbin, Henry, 70
Corpus hermeticus, 73
Crooke, William, 47

çam, 17
Çay Kitabı, 18
Çin astrolojisi, 38
Çin Seddi, 27
Çin simyası, 12, 14, 22, 23, 24, 26, 29, 31, 33, 38, 40, 52, 70, 82
Çince, 34, 52, 63

Dee, John, 71, 87, 93
Delsus, 90
dişil ilke, 15, 19, 20
dökümhane, 25
dölyatağı, 76, 78
dönüşüm ilacı, 34
doğaüstü adalar, 28, 29, 44
doğaüstü dağlar, 27
Doğu bilimleri, 7, 8
dışrak, 35, 38
dışrak ilaç, 34

ejderha, 20, 36
ejderha-adam, 28
Eleusis mysteria'ları, 73
elmas, 49, 62
Emir Khusru, 42, 43
erginleme, 73, 75, 76, 77
eril ilke, 15, 19
eskataloji, 83, 95
Euklides, 44
evrensel ilke, 15

fallik, 47
fallus, 54
Fama fraternitatis, 88, 89
Fang-tchang, 27
fare, 37
felsefe taşı, 23, 24, 34, 37, 51, 72, 81, 82, 85
Fludd, Robert, 87, 89, 90, 93
fong ve *chan* adakları, 12, 27
fırın, 25

Galiėn, 73
Gehenne, 86
Gençlik Pınarı, 76
gnostikler, 71
görünmezlik, 17, 43
Granet, Marcel, 32
Gülhaçlar, 75, 88, 89
gümüş, 18, 34, 48, 52
güneş, 16, 25, 87

Han hanedanlığı, 12, 18
Han Shu, 12
Hara ve Gauri, 46
Harezm, 45
hatha-yoga, 50, 51, 56

havada uçma, 44, 49
Hermesçilik, 71, 74, 84, 85, 86, 87, 93, 94
Himalaya, 57
Hinduzm, 57
Hint simyası, 40, 43, 51, 52, 57, 59, 64
horoz, 16, 17
Houang-ti, 20
hsien, 12, 16, 74

içrek, 34, 35, 36, 71, 92
ikinci doğuş, 20
inci, 18, 20, 21, 61
İndra, 49
İran, 38, 65
İran astrolojisi, 38
İran simyası, 7
İranlılar, 76
İsa, 83, 84, 85
İskenderiye simyası, 7, 11, 34, 45, 48, 52
İslam simyası, 51, 52, 53, 65, 70
istiridye, 20
iyatrokimya, 59, 62

Jataka, 42
Jonson, Ben, 81
Jung, C. G., 85

Kabalacılar, 71
kalp, 21, 31, 37
kan, 36, 87
Kao-tsong, 30
kaplan, 36
Kaplan ve Ejderha Kitabı, 36, 37
kaplumbağa, 16, 20
karaciğer, 22, 36
Keşmir, 30, 43
Kelt kazanı, 76
Keyhüsrev, 42
kireçsile(ştir)mek, 35, 45, 55, 59
Ko Hung, 13, 17, 33, 34, 72, 74, 82
Konfüçyüs, 19
kozmik ilke, 15, 46
kükürt, 40, 58, 59
Kumarajiva, 52
Kunrath, Heinrich, 85
kurşun, 21, 35, 36, 37, 61, 82
kutsanmışlar, 12, 13, 29
kutsanmışlar adaları, 26

Lao-tseu, 20, 31
Laufer, Berthold, 14, 39, 63
lien ch'i, 31
Lii-teu, 21
Lokâditya, 30
Lu Puh-wei, 31
Lull, Ramon, 82, 86

maden filizi, 26, 50, 78, 79, 80, 83, 84
Madhava, 45, 46, 47, 56
Mahâprajnâpârâmitopadesha, 52
makrokozmos, 85, 87
Marco Polo, 40
Materia Medica, 32
metalurji/st, 25, 26, 50, 63, 64, 65, 72, 78, 79, 83
mika, 46
mikrokozmos, 85, 87, 89
modern kimya, 11
mutluluk otu, 17

Nâgârjuna, 49, 50, 54, 56
Needham, Joseph, 70, 75
nefes alma-verme, 31, 32, 42, 43, 77
Newton, Isaac, 84, 85, 90, 91, 92, 93

ölmezlik ilkesi, 23
ölümsüzlük arayışı, 13, 14, 19, 22, 23, 24, 26, 29, 31, 32, 34, 43, 51, 52, 61, 74, 94
ölümsüzlük iksiri, 30, 49, 62, 75, 76
ölümsüzlük ilacı, 29, 34
ölümsüzlük otu, 17, 27, 28, 29
ön-kimya, 11, 20, 23, 47, 48, 52, 60, 65

opus alchimicum, 82, 85, 86, 94
Opus Majus, 82

P'ong-lai Adası, 12, 13, 27
Pagel, Walter, 70, 84, 92
Pai hu t'ung, 19
Pan-ku, 19
Pao Pu-tzu (bkz. Ko Hung), 13, 17, 18, 25, 31, 33, 34
Paracelsus, 59, 70, 71, 78, 84, 87, 93
Patanjali, 45
Pelliot, Paul, 18
Pen Ts'ao Kang Mu, 17, 32
Platon, 73, 94
Pontuslu Heraklides, 73
Portakal Kitabı, 18
Prabandhacintâmani, 49, 51
prânâyâma, 32, 43
Prometeus, 95
Ptolemeus, 44
Pythagoras, 94

Rasaratnakara, 54, 56, 58
Rasaratnasamuchchaya, 54, 56, 62, 63
Rasârnava, 44, 47, 56, 59, 72
Rasasiddhanta, 47
râsayâna, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 64, 65, 77
Renovatio, 86, 88

Rigveda, 64
Rönesans, 70, 71, 72, 84, 85, 86, 93
Rosarium Philosphorum, 72
Rosenkrantz, Christian, 88
Rudrayamala Tantra, 54, 56

Saint-Germain Kontu, 75
Sâkadvîpa, 28
Sanskritçe, 28, 36, 38, 44, 48, 51, 53, 57, 58, 63, 74
sekiz ölümsüz, 17, 29
semender, 34
Semerkant, 30
servi, 17
Shih Chi, 12
Shivasamhita, 50
siddha, 46, 48, 60
siddhi, 49, 50, 52, 60, 74, 75
simya altını, 13, 15, 23, 35, 41, 74, 81
Simyacı, 81
Sivin, Nathan, 70, 75
Song hanedanlığı, 18
soteriloji, 48
sperm, 36, 37
Sseu-ma Ts'ien, 12, 26, 27, 28
su, 21, 22, 37
Su Tung-p'o, 36
süblimasyon, 14, 45
Sultan Altıtmış, 47
Suvarnatantra, 55
Svetadvîpa, 28

Şiva, 54, 56, 57, 60, 72
şeftali, 17

T'ai-tsong, 29
T'ao Hung-ching, 18, 20
taş, 80
tahta, 21, 22
Tanracılık, 53
tanrısal ilaç, 34
Tantracılık, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 56, 57, 62, 64, 71
tao, 15, 16, 19, 33, 35, 36
tao tēh, 20
Taoculuk, 15, 30, 31, 35, 36, 71, 77
tavuk, 17, 43
Tchouang-tseu, 31
toprak, 13, 16, 17, 21, 22, 28, 78, 79, 86
Ts'an T'ung-ch'i, 13
Ts'in Che-houang-ti, 27
tso kung, 31
Türkistan, 42
turna, 16, 17, 29

uzun ömür, 15, 16, 17, 32, 33, 43, 44, 45, 47, 52, 75

uzun ömür iksiri, 12, 23, 30, 34, 48, 49

Vâgbhata, 61
Vajrayâna, 49
Villanova, Arnold de, 81, 82
vulva, 20

Waley, A, 12, 33
Wang Hsuants'ê, 30
Wei hanedanlığı, 27
Wei Po-yang, 13
Westfall, Richard, 92, 93
Wu-hsing, 21
wu-wei, 31

Yakshinî, 57, 58
yang, 15, 16, 17, 19, 22, 23, 25, 35, 48
Yates, Frances, 84, 87, 89, 90
yeşim taşı, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 57
Yeni Atlantis, 89
Yeni Platonculuk, 84, 85, 94
yin, 15, 19, 22, 25, 48
Yng-tchen, 27
yoga, 31, 42, 43, 44, 50, 57, 60, 71, 77
Yogatattva-Upanisad, 50, 60
yogi, 40, 41, 43, 47, 50, 52, 60, 74
Yu, 25
yumurta, 17, 81
Yunan simyası, 39, 70
Yunan-Mısır simyası, 48

Zen, 36, 38
Zhou hanedanlığı, 19
zincifre, 12, 18, 21, 24, 25, 26, 35

ASYA SİMYASI

MİRCEA ELİADE

Dinsel geleneklerdeki simgesel dile ilişkin araştırmalar yapan, mistik görüngünün temelini oluşturan mitlerin anlamını çözümleyip birleştirmeye çalışan Mircea Eliade geleneksel ve çağdaş toplumlardaki dinsel deneyimleri, dünyanın çeşitli dinlerindeki izini sürmüş ve çözümlemiştir.

Simyacı kimdir? Neyle uğraşır? Simya ilkel bir kimya mıdır? Dinler tarihi alanında yaptığı olağanüstü çalışmalarıyla tanınan Mircea Eliade, Asya Simyası'nda mistik deneycilikle bilimsel deneycilik arasındaki gizli çekişmenin izini sürüyor. Simyacıların, zengin olma tutkusuyla değersiz madenleri altına dönüştürmeye çalışan insanlar şeklindeki yanlış imgesini değiştiriyor. Bu kitapta simya ile Asya dinlerinin ilişkisini; yeşim taşı, altın ve inci gibi ölümsüzlük simgelerinin Asya kültüründeki önemini ve daha da önemlisi ölümsüzlük peşindeki insan arketipinin Asya serüvenini okuyacaksınız.

15 OCT
KABALCI

ISBN 975-8240-52-8
9 789758 240524